ÇINARALTI

HAFTALIK İLİM VE SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER

Yaratıcı fikir	Orhan Seyfi Orhon
Türkçülük, milliyetçilik	H. E. Erkilet
Künye (şiir)	Halim Yağcıoğlu
Bir tenkide cevap	M. N. Gençosman
Eski ev (şiir)	Emin Ülgener
Rüya kıyısında (şiir)	Yusuf Mardin
Eski Türkçede cemi eki	Hüseyin Namık Orkon
Türk sahnesi milli sanatkâr Şadiyi kaybetti	Yusuf Ziya Ortaç
Bugünkü türkçülüğün esasları	Hüseyin NamıkOrkun
Kökçeli Elesger	F. Saltkan
Kış (şiir)	Edip Ayel
Devletçilik ve millî iktisat ...	Nâbil Buharalı
Türkçülük nedir?	Ali Fuat Şener

Seçme güzel şiirler, yeni neşriyat

367

SAYI: 23 KURUŞ: 10

Abone Olacaklara:

Çınaraltına abone olacak aziz okuyucularımıza, küçük bir hizmette bulunmak arzusile (Ucuz Abone) ilân etmiştik. Fakat, kâğıt, klişe ve matbaa ücretlerinin günden güne artması karşısında, artık bu

Tenzilâtlı abone

Usulüne, maalesef nihayet vermeğe mecbur kalmış bulunuyoruz. 1942 Yılının başından itibaren, abone şartlarımız şunlardır:

Yıllığı 500, Altı aylığı 250, Üç aylığı 130 kuruş.

15 İkincikânun

1942

Yılının ilk uğurlu günüdür.

Bir Millî Piyango bileti alınız.

GRİPİN

Baş, diş, nezle, grip, romatizma

Nevralji, kırıklık ve bütün ağrılarınızı derhal keser

İcabında günde 3 kaşe alınabilir. Taklitlerinden sakınınız. Her yerde pullu kutuları ısrarla isteyiniz

MİLLİYETÇİ DERGİLER

10 İlk. kanun 1942, sayı 23, s. 2

GAZETELER MECMUALARI

Türkçülük nedir?

Yazan : Ali Fuad ŞENER

[Ordu refikimizin muharrirlerinden kıymetli ü kü arkadaşımız Ali Fuad Şener'in Türkçülük mahiyetini açık, selis bir üslûpla çok canlı bir tarzda anlatan bu güzel yazısını alıyoruz. Arkadaşımızın Çınaraltı'na muhabbetini gösteren iltifatına da candan teşekkür ederiz.]

Genç bir okuyucum bana:

— Türkçülük nedir? diye sordu. Ve ilâve etti :

— Gerçi Türkçülük mevzuuna ait bir çok kitaplar karıştırdım ise de esas anlamadığım nokta «bunun Milliyetçilikle alâkası olup olmadığı» dır.

Okuyucumun bu nokta üzerindeki şüphesini haklı buldum. Zira bazı kalem sahipleri gerek Türkçülükle Kemalizm'i ve gerekse Milliyetçilikle Türkçülüğü başlı başına ayrı birer mevzu halinde mütalâa ettiklerini gördüm. Bazan da vatanperliği sadece milliyetçilikle ifade ettiler. «Türkçülükle milliyetçiliğin alâkası yoktur!» dediler.

Tabiî bütün bu çürük iddialar nihayet salâhiyetsiz kalemlerin derme çatma mantıklarından başka hiç bir şey olamamıştır.

Bir kaç hafta önce aynı sütunda «Türkçülük ve Kemalizm» i salâhiyet iddiacılığı yapmadan sırf görüşümüzü ifâde ile kısaca «İkisi de ayni gaye ve iddiaya ulaşan tek yoldur» demiştik. Bugün de Türkçülüğün müfrit milliyetçilik ruhunu tutuşturan bir ülkü ateşi olduğuna işaret edeceğiz.

Milliyet mefhumu Dil, Mefkûre, Irk, Hars ve his birliğinin «Türkçülük adile diğer ifadesidir. Koyu Türkçü aynı zamanda müthiş milliyetperverdir de..

Milliyetçilik, kuvveti kanda ve sovda bulunan, haris bir mücadelecilikliktir. Tasavvurlar, inanç ve kafada yaşıyan bütün fikirler, sadece ırkın her ırktan üstünlük iddiasıdır. Memleket dâvâcılığında mücerret ve şahsî endişelerden uzak olan bu iddia, Türkçüğü yaratır. Türkçülük, milliyetperverliğin iş sahasıdır. Bulmak, yaratmak ve yükseltmek..

Mâzisi, tarihi, edebiyatı, kahramanlığı ve bütün inançlariyle Türk ırkını, ırkların en yüksek seviyesine çıkarmak.. Milliyetçi bunu düşünür, Türkçü bunu yapar.

Türkçülük kuru bir iddia değildir. Hayal değildir. Geriye dönüş değildir. Körü körüne inanış da değildir. Sadece hakikatları bulmak ve tanıtmaktır. Maziye hürmettir. Ona bağlılıktır.

Bizim edebiyatımız, musiki ve şiirimiz, âdet ve ana'nelerimiz, mitolojimiz, yaşayışımız, hissimiz.. ve zevkimiz var. Türkçülük bütün bunları bulma, yaratma ve yükseltme davasını güden şuurlu bir hızdır.

Şair mi? Türklük ondan millî şiirini; Edebiyat mı? Onun su katılmamış millîsini; Musikişinas, mimar veya heykeltraş mı? Türk, bunlardan millî zevkinin tatmin edilmesini şiddetle ve hasretle bekliyor.

Netice itibarile aziz okuyucum, maziye, köke, öze gidiş ve halka iniş gibi şuurlu faaliyet ve iş sahaları Türk ırkını ve Türk ülkesini müstakbel yüksekliğe çıkaracak yegâne davalardır. Bu dâvâcılığın faaliyet ruhunu ise koyu Türkçülüğün müthiş milliyetperverlik duyguları besliyecektir.

İşte ey genç! Demek oluyor ki Türkçülüğün bir başka adı da «Milliyetçilik» tir. Bu muhtasar izah seni tatmin edemedi ise daha mufassalını Çınaraltı'da bulabilirsin. Oraya gel!..

Ali Fuad Şener

Yeni Eserler :

GURBETTEKİ KADIN

Yazan: Pearl S. Buck

Terceme eden: Mebrure Sami Ko

2. kısım. Tabii: Remzi Kitabevi.

Fiatı: 50 kuruş.

Meşhur İngiliz romancılarında Pearl S. Buck'un 1938 Noel edebiyat mükâfatını kazanan bu romanı Mebrure Sami Koray'ın temiz Türkçesile dilimize çevrilmiştir. Muharririn «... Bir evlâd saygısı, anlayışı, yakınlığı ile bu eseri incitmemek, tercemesine can ve ruh katmak için bütün gönlünü, hissini verdiğini söylediği bu terceme dil güzelliği bakımından başlı başına bir kıymeti haizdir. Edebî kütüphanemizi böyle seçilmiş eserlerle zenginleştirdiği için muharrire teşekkür eder, okuyucularımıza bu çok güzel romanı tavsiye ederiz.

AÇIK KONUŞMA

Kabataş lisesi son sınıf gençlerine:

Çınaraltı'na karşı gösterdiğiniz sevgiden çok mütehassisiz. Fakat mektubunuzu biraz geç aldık. Mecmuamızın daha evvel hazırlandığını bilmediğiniz için teklifinizin bir az geç kaldığını düşünmemişsinizdir. Halbuki böyle bir sayı hazırlamak için daha evvelden işe başlamak lâzımdı. Gerçe biz bunu düşünmüştük. Atatürk, Ziya Gökalp ve Namık Kemal sayılarının araya girmesi mâni oldu. Bu vazifemizi bize hatırlattığınıza çok teşekkür ederiz. Bunu büyük millî şâirimizin gelecek yıl dönümünde daha mükemmel bir tarzda yapmaya çalışacağımızı vadeder ve hepinizdeki bu güzel kadirşinaslık duygusundan dolayı sizleri tebrik ederiz.

Çınaraltı

368

Çınaraltı

Dilde, Fikirde, işde Birlik

SAYI:	İdarehanesi;	TELEFON :
23	Istanbul, Ankara caddesi, Hususî daire	22129

Yaratıcı fikir

Yazan: Orhan Seyfi ORHON

Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir. Benim anladığıma gore bu : bir millete bütün gelişme imkânlarını vermek, yaratıcı kudretlerini canlandırmak ve millî bünyeyi tereddiden korumak demektir. Yoksa, geri ve muhafazakâr bir kafa ile yenilik aleytarlığı değil!

Bu fikri bütün gençliğe aşılıyan Ziya Gökalp'a bakın! Türk inkılâbının ana çizgilerinden hangisi onun dilekleri arasına girmiyor? Dil meselesi mi? Ilk defa güzel Türkçe için çalışan ve buna ilmi bir şekil veren odur. Kadın meselesi mi? Işte onun fikri :

Ailedir bu milletin, bu devletin esası;
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat.
Ailenin adle uygun olmak için binası,
Nikâh, talak, miras: bu üç şeyde gerek müsavat.
Bir kız irste yarım erkek, ızdivaçta dörtte bir
Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir.

Millî iktisat ve sanayi meselesi mi? İşte onun fikri :

Yaptıralım bütün yerli malından
Çarşaf, bulûz, etekliği, gömleği.
Bu toprakta kalsın helâl paramız;
Kıymet bulsun elimizin emeği.

Ziraat ve aşar meselesi mi? İşte onun fikri :

Kaldır aşar usulünü aç banka,
Yap her yerde bir zirai sendika.

Türkçe ezan ve Kur'an meselesi mi? İşte onun fikri :

Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar mânasını namazdaki duanın.
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın;
Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın!

Bu büyük mütefekkir ve halis Türkçünün Atatürk için yazdığı şu mısralar onun asrî telâkkisini gösteriyor :

Sen dâhisin buna çoktan inandık,
Mefkûresiz rehberlerden pek yandık.
Garpte şarklı yaşamaktan usandık,
Kurtar bizi bu karanlık zindandan.

Bütün bunlar Türkçülüğün inkılâpçı bir zihniyet olduğunu gösteriyor. Bunun en şerefli misâli bugünkü Türkiye Cumhuriyetidir. Türkçülüğü muhafazakâr bir düşünüş zannedenleri, belki, maziyi kıymetlendirmek ve millî bünyeyi tereddiden kurtarmak duygusu yanıltıyor. Fakat milletler otlar gibi yerden bitmediğine göre onların maddî varlıklarının yanında, bir de manevî varlıkları olmak gerektir. Bu ancak o milletin tarihi, mukaddesatı, seciyesi, örfü, ahlâkı olabilir. Bunu korumaya ve kıymetlendirmeye çalışmak da tıpkı öbürleri gibi ileri ve inkılâpçı bir zihniyettir. Aksini düşünenler henüz millî şuura ermemiş zavallılardır ki her şeyi yarım yamalak ve körkörüne taklit etmeden fazlası ellerinden gelemez. İnkılâpçı fikir, yapıcı ve yaratıcı fikirdir. Bu ancak millî şuura sahip, seciyeli, ahlâklı ve bir ülküye bağlı insanlarda bulunabilir!

10 İkincikânun 1942 Cumartesi

ÇINARALTI

Haftalık Türkçü, Fikir ve Sanat Mecmuası

Cumartesi günleri çıkar.

Abone şartları :
Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş.
Ecnebi: Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş.

Fiatı : 10 Kuruş.

369

10 İlkteşrin 1962 sayı 23, s.4.

TÜRKCÜLÜK, MİLLİYETCİLİK

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Ordu vilâyet gazetesinde Ali Fuad Şener imzalı asîl duygulu bir yazı okudum (1). Genç bir okuyucu, yazara sormuş :

— Türkçülük ve bunun milliyetçilikle alâkası nedir?!.

Şener, şüphesiz sorucunun —şayed var ise ve samimî ise— şüphelerini giderecek izahlarda bulunmuş ve Türkçülükle milliyetçiliğin başka başka meslekler ve itikadlar olmadıklarını pek güzel ve candan anlatmıştır. Her milliyetçi Türkün vazifesi, bilhassa millî meselelerde, milletdaşlarını incitmeden aydınlatmaktır. Her hangi bir mesele ve davayı anlamış ve tamamile kavramış olmamak ayıp değildir. Bilâkis Şenerin —adını bilmediğimiz— sorucusunun yaptığı gibi, millî bahis ve fikirlerde hasıl olan şüphelerini ağabeylerinden sormak millî bir vazife olmakla beraber yüksek bir fazilettir de.

İyi olmıyan dalâlette ısrardır. Fakat bunun da her zaman mutlaka fena niyetten gelebileceğini sanarak üzülmek ve üzmek yanlış olur. Her şeyde olduğu gibi, bihassa millî işlerde tolerans, sabır, temkin ve ikna yolile hareket muvaffakıyetin temelini teşkil eder. İşte her milliyetçi Türke bu çetin günlerde düşen esaslı ve önemli vazife bu yoldan gitmek ve milletdaşlarını aydınlatmaktır. Sayın Şener arkadaşımız, bir gencin sorgusu münasebetile, Ordu gazetesinde çıkan yazısile bu millî vazifeyi pek güzel yapmıştır. Bundan dolayı kendisini tebrik etmek borcumuzdur.

Dalâlet nedir?!. Kendi soy ve milliyetini anlamak ve tanımak, milletini ve milletinin yurdunu sevmek, milletinin ve millî yurdunun iyilik ve kötülüklerile ilgilenmek yerine yabancı telkinlerin tesirlerine kapılarak ve tutularak beşeriyet, insanlık ve emsali fikir ve telkinlerle soysuzlaşmak.. Irkını ve tarihini inkâr ederek maddileşmek.. Millî şuur, millî duygu ve millî mefkûreye kalbinin ve ruhunun yollarını kapamak.. İşte dalâlet budur. Ve bu, o kadar tehlikeli bir hastalıktır ki, onun sirayetine tutulanlar için şifa ve kurtuluş imkânı kalmamaktan korkulur. Buna bir misal isterseniz. yerde yatan Fransaya ve onun ihtiyar mareşalının yeni yıl münasebetile söylediği hazin sözlere bakınız. Fransa bugün hep o milliyet düşkünlüğünün, o kozmopolitlik, farmasonluk ve beşerîlik cereyanlarının kurbanı olarak husran içindedir.

Bir millet için kuvvet birliktedir. Birliğin en sağlam temeli ise millî şuurdur. Millî şuur sahibi bir millet, felâkete uğrasa da kurtuluşunu daima umarak bekleyebilir. Fakat bir millet millî benliğini kaybeder yani içinde çürürse onun kurtulması pek güç olur. Onun için düşmanın, bir milleti yeni istilâdan evvel onun millî birlik benliğini yıkmak istemesi pek tabiîdir.

Bir Türk için milliyetçilik Türkçülük demektir. Ama bu mantık her millet için aynıdır. Yani meselâ, bir Bulgar için milliyetçilik Bulgarcılıkta ve bir Elen için milliyetçilik Elencilikten başka bir şey değil ve olamaz da.. Bizim büyük milletimizin adı Türk milleti olduğu için Türkün milliyetçiliği de Türkçülükten ayrı ve başka birşey değildir. O halde Türkçülük, milliyetçiliktir. Türkçülüğünü duymak millî şuura sahibi olmak demektir. Millî hissi olan her Türk Türkçüdür. Milliyetçi olmıyan bir Türk ise dalâlette demektir. Onu millî yola getirmek, millî şuur ve benliğini ona duyurmak ağabeylerin vazifesidir.

Yolumuz uzun ve çetindir; fakat ülkücüler için yolun uzun ve çetin olması yalnız azmin artması için bir sebep olabilir.

H. E. ERKİLET

◆

Tashih: Çınaraltı'nın 20 inci sayısının 4 üncü sahifesinin 36 ncı satırında Namık Kemal'in Sütun istikamettir imadı rayeti devlet mısraile başlayan şiirindeki rayeti kelimesi rayei olacaktır. Özür dileyerek tashihini rica ederim. **H.E.Erkilet**

◆

Tavzih: Çınaraltı'nın 21 inci sayısında «Büyük Türk milliyetçisi ve vatanperveri Namık Kemal» adlı yazım, ondan evvel çıkan ve fakat tesadüfen okuyamadığım Bay Muallim Şerif Bilgehan'ın «Namık Kemal hakkındaki şüphelere cevap istiyorum» makalesine bir karşılık değildir. Yazımın üçüncü sütununun başındaki «Bazı şüpheli adamlar Namık Kemalin milliyetçiliğini ve hattâ Türklüğünü şüpheye düşürerek işgüzarlık yapmak istemişlerdir.» cümlesinin de tabiatile Muallim Bay Bilgehan'a her hangi bir aidiyeti yoktur. Bu cümlenin ayni zamanda başka her hangi bir zatın şahsile de ilgili olmadığını tavzih ederim. **H. E. Erkilet**

Künye

Kılıcım, tüfeğim devletin malı
Kanım bu mukaddes yurda hediye.
Evlâda ne para, ne mülk kalmalı
Evlâda kalmalı tek miras: Künye.

II

Göğsünün üstünde taşıdı beni,
Bu yiğit, bu asîl, bu kahraman er.
Kaniyle yazarak son sözlerini
Dedi: «Beni öksüz evlâdıma ver.»

— Ben zafer doluyum, şeref doluyum;
Ben ışıklı günler, sulhün yoluyum;
Kahraman KÜR ŞAD'ın çelik koluyum
Göğsüm Anayurda, devlete siper.

Şu «Kocatepe» ler, Çamlıbel'lerde,
Ruhum tüter buram buram yellerde;
Ne buldumsa buldum ben bu ellerde:
Şehid olmak vatan uğruna değer!.

III

Erkekçe ölmeli cephede insan;
Erkekçe hürriyet! hürriyet! diye
Evlâda kalmalı miras babadan
Zafer madalyası: yiğit bir künye..

Halim Yağcıoğlu

(1) Mecmuamızın iktibaslar sahifesine müracaat buyurunuz.

370

Bir tenkide cevap

Anadolu Selçukî Devleti Tarihi münasebetile

Yazan :
M. N. Gençosman

«Çınaraltı» nın 17 sayılı nüshasında (İb-Bibi) Selçuknamesi hulâsasının terceme ve neşri dolayısile Reşit Saffet Atabinen tarafından yazılan tenkidi okudum. Eseri dikkat ve alâka ile gözden geçirdiği anlaşılan münekkidin, üç aylık bir gecikmeden sonra yaptığı tenkit ve tahlillerden daha ciddî ve isabetli neticeler beklerken her nedense sayın Atabinen'in şüpheli sesinde; millî tarihimizin ana kaynaklarını meydana çıkarmak, ihmal edilmiş kıymet ve hazinelerimiz üzerindeki gaflet ve istiğna tozlarını silkerek ırd gençliğine öz benliğini tanıtmak gibi kutsal bir gayenin heyecanını taşıyan, bu uğurda himmet ve gayretlerini birleştiren aydın ve uyanık yedi Türk çocuğunun bütün ümitlerinin, emeklerinin boşa çıktığını haykırmak istiyen bedbin bir eda sezilmektedir. Münekkit, yapacağı tahlillerin vereceği neticeye göre ortaya konan eserle beslenen ümitlerin ne dereceye kadar gerçekleşeceğini (1) işaret ettikten sonra şu cümlelerle vzua giriyor :

«Zannetmem ki hiçbir asırda ciddî hiçbir müverrih, hattâ ve bilhassa yaşadığı zamanın vukuatını tamamen kavrıyabilerek, doğru olarak kayıt ve tesbit etmiş olmak istidadında bulunabilsin. Daima milliyetine, akidelerine, umumî malûmatına, intisablarının evlit ettiği tesirlere, mecburiyetlere velhasıl ferdî görüş, anlayış ve anlatış istidat ve kabiliyetlerile muhitine tabi kalır.

Bu şartlar altında meydana çıkan bir eri aynı güçlükler içinde bulunan bir adam âsa ve yine aynı güçlükler ve şartlar ade bulunan bir üçüncüsü tercüme eder. şka başka bu üç beyinden, biri birinden klı bu üç ayineden aksedecek resimlerin tikate ne derece uygun kalabileceğinden şüphe edilebilir.»

Yukarıya aynen naklettiğimiz satırlarla münekkidin ortaya attığı (Sceptique) fikirler yeni değildir. Daha önce (Goethe) de aytezi ileri sürmüştü. Fakat biz bu fikirlerin münakaşasını yapacak değiliz, ancak bu prensip noktasından hareket edecek olursak yedi mühürle mühürlenmiş olan mâziden büsbütün ilişiğimizi kesmek gerektir. Tarih madam ki mâzinin ve her gün mâziye karışan ânların hikâyesidir; o hikâyeler ki tarihçinin görüşü, terbiyesi, telâkkileri, kavrayış ve anlatış kabiliyetleri ile şekilden şekile, renkten renge boyanmıştır; nihayet bir fantezi mahsulü olacaktır neye yarar? İş bu kerteye gelince sayın Atabinen'i yalnız tarihe ve tarihçilere değil İbni-Bibi Selçuknamesine de, tercemesine de doludizgin hücum etmekte mazur görürüz. Bu telâkkiye göre, tarih, ister vâkıaların cereyanı anında; isterse muayyen bir müddet geçtikten sonra yazılsın mademki hislerine, ihtiraslarına, hususî kanaatlarına bağlı bir insan kafasının eseridir, hâdise ve vâkıaların tam kendisi değildir. İçtimaî bir kıymet ifade etmekten uzaktır.

Biz meseleyi başka bir görüş zaviyesinden tetkik ediyoruz. Kendimizi daima şüpeye, bedbinliğe dayanan bir felseye kaptırarak hiçbir şey yapmaktansa hayatı ve şeniyetleri olduğu gibi kabul ederek en uzak asırlardanberi akıp gelen Türk varlığını ve onun damgasını taşıyan kıymetleri araştırmak, incelemek, yarnki millî tarihimizin inşa malzemesini ortaya çıkarmak, yarının tarihçisine öz mallarımızdan biriktirilmiş bir sermaye hazırlamak yolunu tuttuk.

Bu konuda münekkitle bizim atbaşı beraber yürümemize imkân yoktur. Biz, meselâ içinde bulunduğumuz inkılâp tarihini yapanların, yazanların, okutanların ve okuyanların emeklerine acımadık ve acımayacağız. Bu inkılâp mahsullerinin hakikî değerinin takdiri hangi nesle ait olursa olsun, bir gün lâzım olacaktır. Mitolojilerde, efsanelerde, hulâsa en iptidaî cemiyet mahsullerinde bile etüdlerini son merhalesine kadar ileriye götürmek istiyen ilmî bir cereyanın alabildiğine hızlandığı bir devirde millî tarihinin kıymet ve hakikat unsurları arıyan, Folklor ana kaynaklarına kıymet vermek istemiyen bir fikir adamının telâkkilerini tabiatile kabul edemeyiz.

Büyük Millî Şef'in en yüksek bir alâka ve hassasiyetle üzerinde durduğu Selçuk Türkleri tarihinin esaslı bir vesikasını öz dilimize çevirmekle duyduumuz manevî hazzı onun yüce takdir ve iltifatlarile de tamamladık. Bu mazhariyet bize başladığımız çetin savaşta muvaffakıyet müjdelerini getirmiştir. Bu itibarla bize ümitsizlik telkin etmek istiyen niyetlerin iç yüzünde gizlenmiş, iğneler, çuvaldızlar değil süngüler bile boştur.

Sayın Atabinen'in şüpheleri, târizleri tarafsız bir kaynaktan gelse idi bunları hoş görür telâkkilerine hürmet ederdik. Fakat takıldığı noktalar, takmak istediği kulplar tahlil ve teşrih edilince bir duman perdesi altında gizlenen maksadın hakikî çehresi belirmektedir. 14 maddede sıraladığı tenkitlere cevap vermeden önce orijinal Selçuknamenin Houtsma tarafından neşredilen hulâsa metnine, bu hulâsanın yaptığımız tercemeye uygunluğu bahsinde ortaya atılan şüphe ve tereddütleri izah edelim :

— Kısaltılmış Selçuknamenin Ayasofya'daki orijinal nüshaya ve tercümenin de aslına uygunluğu hakkında bir şüphe balonu uçurup ta fikirleri bulandırmaktansa bunları birbirile karşılaştırmak aralarındaki uygunsuzlukları madde madde tesbit etmek daha müsbet ve doğru bir hareket olurdu. İlmî tenkid ancak bu şekilde yapılır. Biz bu bahisteki tereddütleri aydınlatacak ve mukaddes suallere cevap verebilecek kadar uzun bir yorgunluğa katlandık. Bununla beraber hatasız, kusursuz bir eser ortaya koyduğumuzu da iddia etmiyoruz. Noksanlarımızı bize ihtar edenlere ilmî delillerle hatalarımızı yüzümüze vuranlara hürmet ve teşekkür ederiz.

Münekkidin 14 maddede topladığı tenkit ve tahlillerin hulâsası şudur:

1 — Tarihçi İbni-Bibi'nin Türklüğü şüphelidir çünkü, babası Mecdüddin Mehmet Cürcan'lı anası Bibi hatun Semnanlıdır.

— Gerek (Cürcan) şehri, gerekse (Taberistan) ın (Semnan) kasabası (Horasan) denilen coğrafî sahadadır. Milâdî 11 ve 12 nci asırlarda büyük Selçuk imparatorluğunun beşiği olan Horasan diyarının bir Türk memleketi olduğundan tereddütleri varsa aksini isbata hazırız. Yakın zamanlara kadar Mevlâna'yı Acem, İbnisina'yı, Farabi'yi Arap zannedenler ne kadar isabet etmişlerse münekkit te bu zannında o kadar isabet etmiştir. Biz, Horasanl'ı İbinibibi'yi Türk oğlu Türk biliyoruz. Kanaatimizin aksini isbat edecek bir vesika varsa bunun gösterilmesi gerektir. Yoksa Türk'lük için çalışmış, devletinin za-

Eski ev

Kurumuş, saksıda boy veren ıtır,
Bir akşam ne olur, senelere dal.
Ne kadar ürpersen seni ısıtır;
Külü eşilmemiş ateşsiz mangal.

★

Sonra merdivenden aşağı in de,
Çocuk ol, sofada oyna bugün de,
Ve karpuz lâmbalı konsol önünde;
Ellerin başında bir dakika kal.

★

Tanıdıklar konuşamaz, taş olur,
Geçen günler, sade gözde yaş olur,
Kimsesiz günlerde arkadaş olur,
Duvardan tozlanmış resimleri al..

Emin Ülgener

ferlerini alkışlamış, ıztıraplarına ağlamış olan bir Selçuk müverrihinin kabri üzerindeki yedi asırlık huzur ve sükûn havasını bulandırmak onun ruhunu boş şüphelerle tazip etmek günahtır.

Bir an için sayın Atabinen'le atbaşı beraber yürüyelim. Hatırları için İbnibibi'ye Türk değildir diyelim. Gayemiz namına kazancımız ne olacaktır? «Yakuti Hamevî» bir Rum kölesi idi, (Ebuhayyan) Endülüs'lü bir araptır, (Kâtip Çelebi) yine Rum soyundandır. Şemseddin Sami Arnavut fraşeri ailesindendir; hattâ (Rethavs), (Gip) İngiliz, (Hammer) bir Alman'dır fakat bunların Türklüğe Türk millî kültürüne en büyük hizmetleri olmuştur. (Taine) İngiliz edebiyatı tarihini yazdığ zaman İngiliz'lerden şüphe ve istihfaf değil takdir ve hürmet görmüştü.

Soyumuza çok sağlam bağlarla bağlı olmakla beraber bizim iman ettiğimiz milliyetçilik (Rasism) değildir. Bizim Türkçülüğümüz, birbirine mukadderat ve kültür ıstıraklerile desteklenmiş ve kaynaşmış olan ferdlerin ruhlarında yaşıyan maşerî şuur kaynağından ilham almaktadır. Bize göre Türk damgasını taşıyan herşey Türkündür, Türklüğü benimsemiş onun mukadderatile kaynaşmış her fert Türk'tür.

2 — Eser, Selçuk devrinde Anadolu Türk'lerinin değil yalnız Selçuk hanedanının 90 yıllık tarihidir :

— Devlet denilen siyasî ve içtimaî bünye içinde cereyan eden her türlü dahilî, haricî vâkıaları, hareketleri zamanının tarih metodlarına göre tasvir eden, hâdiselerin sebeplerini izaha çalışan bu arada devlet reisi olan sultanların da, ahlâk ve seciyelerini, meziyet ve hatalarını, zaaflarını, ihtirasları açıkça ortaya kovan bir esere karşı, bu bir devlet tarihi değildir; Selcuk sultanlarının tarihidir. Şeklinde mutlak bir iddiaya kalkışmak kadar garip bir hareket olamaz. Bu iddianın isabet derecesni ancak eseri okuyanların aklı seliminden sorarız. Acaba sayın Atabinen bunun bir etnoğrafva kitabı, yahut bir mimarî tarihi veva bir edebiyat ve felsefe tarihi gibi bambaska bir tipte mi olmasını beklerdi? Selcukname Anadolu Selçukilerinin bir asırlık sivasî tarihidir. O asırlarda yazılmış bulunan bütün sivasî tarihlerden daha üstün bir meziyete malik olduğu bizden kırk yıl önce müsteşrik Houtsma'da iddia etmistir. Bu tipte yazılan tarihler daima (Dynastique) bir usul takip eder. Her milletin tarihi de hükümdarlarının zaman ve devirleri sırasile vazılmıstır. İbnibibi meselâ Gıyasettin Kevhusrev 1 in yüksek seciyesini öğdükten sonra Bizanstan dönüp te Konya'yı muhasara ettiği sıralarda şehir yakınlarındaki bahcelerin yeşil ağaçlarını kestirmek, köskleri, kasırları atese vermek suretile yaptığı küçüklükleri, kendi alevhine fetva vermis olan kadı (Tirmizî) vi astırmak suretile işlediği cinayeti de kaydeder. İzzeddin Keykâvus I. in Kayseri muhasarasında gösterdiği zâfı, Şam seferini tertip etmekteki manasız kaprislerini, ölü (Zahirüttin) pervanenin kemiklerini mezarından çıkarıp ateşte yakarak pek bayağı bir şekilde intikam aldığını yine ayni sultanın büyük emirlerini haksız bir iftira yüzünden harap bir binaya tıkayarak (Neron) a rahet okutacak bir tarzda cayır cayır ateşe yaktırdığını da hikâye eder. Alâeddin Keykuabt I. in o kadar yüce meziyetlerine rağmen emîrlerini fecî bir dolap kurmak suretile öldürttüğünü de acı acı anlatır. Daha bunlara benzer misaller çoktur.

İşte bu hakikatler karşısında büyük tarihçiyi bir sultan dalkavuğu menzelesine indirmek ne acı takdirdir. Garp müelliflerinin İbnibibi ve eseri hakkındaki hayranlıklarını bir tarafa bırakalım. Bu eseri, yine garp âleminin en çok değerlediği müneccim başı Ahmet Efendi (Camiüddüvel) de en kuvvetli mehaz olarak tanımıştır. Zehbî, Lârî, Cihanârâ, Güzide, İbniesir gibi mehazlardan daha muteber tanıdığı bu eseri Garp âlemine tanıttıran da bu tarihçimizdir. Üstad Rıza Nur, Necip Asım, Halil Ethem ile Profesör Fuat Köprülü, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rıdvan Nafiz, Süheyl Ünver gibi Selçuk tarih ve kültüründe otorite sahibi olanlar İbni Bibi Selçuknamesini ana kaynakların en sağlamı ve kuvvetlisi olarak kabul etmişlerdir. Sayın münekkidin burada fikirlerinden ziyade hislerinin te'siri altında kaldığı anlaşılıyor.

Rüya kıyısında

Bir martı uzun bir süzülüşle
Hülya ağının üstüne düştü;
Bir martı ki rüya kıyısında
Bizlerle beraber yürümüştü...

Ürperdi sular hatıralarla,
Her halkada bir his yüzüyordu :
Gurbet, heyecan, korku, tahassür,
Artık yaşamak bizleri yordu...

Yusuf Mardin

3 — İbni Bibi Türklüğü benimsememiş, eserinde (Türk Devleti) tabirini kullanmamış Karaman oğulları, Kıpçak Türkleri aleyhinde kötü sözler sarfetmiştir. Deniliyor :

— İbnibibi bir Müslüman Türk idi, onun yaşadığı çağlarda Selçuk Türkleri ve sultanları da (Ümmet) devrini yaşıyorlardı. Müslümanlığın en büyük koruyucusu ve dayancı olan Selçuklular, kıpçaklıları Müslüman olmadıklarından, Karamanlıları da Devletin siyasî nizamını bozmuş bir zümre olduğundan dolayı sevmezlerdir. Müverrihin bunlar hakkında kâfir Türkle , cahil Türkler vasıflarını kullanması neden çok görülüyor? Sonra Türk kelimesinin yedi asır önce delâlet ettiği mecazî manaları da hesaba katmak gerektir. Bu nokta hakkında tercümenin 207 nci sayfasındaki notlarla izahat verilmiştir. Yedi asır önceye gitmeğe de lüzu yoktur. Daha dünkü Nef'i bile «Türke çeşmei irfanı haram etmiştir.» mısraı (Türk) kelimesinden kendi soyunu kasde memiştir. Hâlâ darbı mesellerimizde yaşay buna benzer sözler vardır.

Abdülmecit Kumbaracı yokuşundan ara basiyle inerken atlar ürkmüş, arabayı ger ye itmişti. Sultan arabacıdan sorar : «Ne ol yor?» Kastamonulu arabacı bu geri geri gi mek filini kendi lehçesiyle ifade eder. Ma nasına intikal edemiyen Abdülmecit yaver nin yüzüne bakar; Yaver: Afıv buyurun P dişahım: O Türktür, öyle konuşur, yani nu söylemek istiyor gibi izah ve te'ville hulûskârlık gösterir. Fakat soyuna hakare edilen Abdülmecit, saraya varır varmaz d hal vaziyeti değiştirir. Bu herif benim Tü olduğumu bilmiyor mu? Diyerek yaverir kovar. İşte (Türk) kelimesinin daha bir as önce delâlet ettiği mânâ bu iken yedi yi yıl önce yaşamış İbnibibi'yi, Ziya Gökalp g bi keskin bir Turancı olmadığından dola muâhaze etmeğe ne hakkımız var? Tü Devleti tabirini kullanmamış olması bahsine gelince bu hatâ Selçuk müverrihinde değil o zamanın hukuki esasiye müelliflerindedir..

4 — Müverrih Lâtin imparatorluğu ahvalinden bahsetmiyor, İstanbul'daki siyasî tebeddüllerden söz açmıyor. Lâtin sergerdelerinin, Fransız ve Venedik ordularının dalavere ile İstanbul'u işgalden sonra orada yerleşmiş bulunan Türk ve Müslüman halk üzerinde yapılan mezalimden habersiz görünüyor.

— Evet bu noktalarda İbni Bibi bize fazla tafsilât veremiyor. Zaten bunu kendisinden beklemeğe de hakkımız yoktur. Çünkü o bir Selçuk Devleti tarihçisidir. Sahası ve gayesi kendi yurdunun vakayiini tesbit etmektir. Ancak sırası geldikçe, münasebet düştükçe bize Bizanstan, (İznik ve Trabzon imparatorluklarından), Kıpçak ve Suğd ülkelerinden, Ruslardan, Gürcülerden, Ermenilerden, Suriye ve Mısır Eyyubîlerinden, Harzemlilerden ve nihayet moğollardan, İlhanlılardan bahsetmesi kâfi değil midir? Bu geniş ihâtayı o devrin hangi hıristiyan tarihçisi gösterebilmiştir?

5 — Gıyasüddin Husrev (Gıyasüddin Keyhusrev I. olacak) 1198 yılında değil 1200 senesinde İstanbul'daki Bizans imparatoruna bir defa değil kısa fasılalarla iki defa iltica etmiş, İbni Bibi gerek imparator üçüncü Aleksi'nin gerekse haleflerinin adlarını ya bilmiyor, yahut zikretmiyormuş, sadece (Fasilyus) kelimesini kullanıyormuş; sonra Aleksi III. ün Sultan Rüknüddin Süleyman'ı öldürtmek için Batınîleri teşvik etmesinden, Dayısı (Mihail) in Rüknüddin'e iltica ile bir ordu başına geçirilmesinden bahsetmiyormuş.

— İbni Bini Gıyasüddin Keyhusrev'in 593 = 1197 yılında sultanlıktan ayrılarak Ermeni tekfuruna, Elbistan'a, Malatya'ya, Halep'e, Şam'a ve Diyarbekir'e, Ahlat'a baş

...rduktan ve oralarda bir hayli müddet kal...an sonra o zaman Bizansın Trabzon im...torluğuna dahil bulunan Canit = Samsun ...erinden İstanbul'a yollandığını, hattâ İs...bul'da karaya çıkamayarak bindiği gemi mağrip diyarına kadar sürüklenmesinden ...ayı tekrar Akdeniz'den kadırgalarla İs...bul'a döndüğünü hikâye etmektedir. İs...nbul'a muvasalat tarihi eserde zikredilme...ektedir. İlticanın kısa fasılalarla iki defa ...ukuu iddiasının da Sultanın ya ilk defa Bi...nsın Samsun toprağına, sonra İstanbul'a ...nesinden, yahut İstanbul'da karaya çıka... yarak tekrar mağrip diyarı dönüşünde uğ...ış olmasından ileri gelen bir yanlışlık ol... gerektir. Kayser üçüncü Aleksi'nin ve ha...flerinin adlarının zikredilmemesi Bizans ta... için bir eksiklik olabilir, fakat bir Sel... tarihçisi bunları saymaya mecbur değil... O, (Kayseri Rum) karşılığı olan (Fasli...is) tabiriyle iktifa etmiştir. Sultan Rük...din hakkındaki komplodan Mihail'in ilti...sından bahsedilmemesinden dolayı da hay... düşmeğe lüzum yoktur. Bu gibi hâdiseler ... zaman emsaline tesadüf edilen tali vak'...ardır. Tarihciden bu gibi teferruatı bekle...ek yersizdir.

6 — İzzeddin Keykâvus II. nin saltanat... ilk ayrılışında (Laskaris) in memleketi... (Bizans)a yollandığından bahsedilmiştir. ...buki o tarihlerde Bizans lâtinler elinde ..., 1260 da İznik'te imparatorluk eden Pa...oloğ, sultanı evvelâ (Nymphée) de sonra İznik'te misafir etmiş, bir buçuk sene ...onra Kuman Türklerinin yardımiyle geri ...man İstanbul'a götürmüştür. Kırım'a ka...ncaya kadar beş sene orada kalmıştır. İbni ...bi veya tercümesinde yine imparator Mişel ...eoloğ'un adı zikredilmeyerek (Fasliyüs) ...iliyormuş, Enez muhasara ve harbından ...sedilmemiş.

— Şurası muhakkaktır ki Bizans yalnız ...nbulun değil siyasî bir kül teşkil eden ... imparatorluğunun adıdır. «Sultan İz...ddin - birinci ilticasında- Taodor Laska...in memleketine, Bizansa yollandı» de...ekle ne müellif, ne de mütercim bundan ...nbul'u kasdetmemiştir. Dördüncü haçlılar ...erinden sonra 57 yıl İstanbul'a müstevli ...n lâtinler bütün Bizansı değil, İstanbul ...civarını almışlardı. Merkezini İznik'e nakl ...en imparatorluk, Paleologların idaresinde ...e devam etmiş 1261 de Mişel Paleoloğ tarafından gasıplar kovularak tekrar eski ...erkezine dönmüştür. İzzeddin Keykâvus'un ...inci ilticası İstanbul'un lâtinlerden temiz...enmesi sıralarına tesadüf etmekle beraber ...ellifin aradaki fazla tafsilâtı zikretmemiş ...ması vekayii karıştırmasından ve impara...ların adlarını saymaması bunları bilmeme...den ileri gelmez. Verdiği malûmat netice ...ibariyle vâkıalara uygundur. Sonra mül... sultan münakkidin zannettiği gibi kaç...mıştır. Tuna'yı geçerek Bizans sınırlarına ...ayanan Kıpçak ordusunun zoriyle ve Dob...ıca Türkmenleriyle birlikte Kırım'a götü...ilmüştür. İbni Bibi bunları pek âlâ kavra... ve anlatmıştır. Tercüme sayfa (260-268).

Eski türkçede cemi eki

Yazan: Hüseyin Namık Orkun

Bugün dilimizde kullanılan -ler, -lar cemi ekinden maada eski türkçede daha başka ekler de vardı.

Eski metinleri tetkik edersek sonu n ile biten sözlerin cemilerinde n atılarak bunun yerine t getirildiğini görmekteyiz. Meselâ Bilge han ve Kül tegin adına dikilen meşhur Orhun âbidesinin doğu tarafının beşinci satırında oglan kelimesinin oglıt şeklinde cemilendiğini görmekteyiz. Eski türkçede bu şekilde cemi yapıldığını Kâşgarlı Mahmud da bilmektedir. Kâşgarlının eserinde (cild I, s. 297) meşhur teğin kelimesinin cemi tiğit şeklinde yazılmakta ve bu şeklin teğin sözünün cemi olduğu tasrih edilmektedir.

Eski türkçede bayan sözünün de bayat şeklinde cemilendiği göze çarpar. Kelimenin bu cemi şekli bir Oğuz kabilesinin adı olarak tarihte pek maruftur.

Tarkan eski türkçede mühim bir rütbe idi. Bu sözün Türk kitabelerinde tarkat şeklinde cemilendiğini bir kaç yerde görmekteyiz. Bazı boy adları vardır ki bunlar da bu tarzda cemilenmişlerdir: Tümet (müfredi : Tümen); Naymat (müfredi: Nayman); Cisut (müfredi: Cisun). Bunlardan başka bir ırmak adı olan Kara-muran sözünün de Kara-murat diye cemilendiğini görmekteyiz.

Bu tarzda cemi eki moğolcada vardır. Binaenaleyh bunun eski Türkçeye moğolcanın tesirile geçtiğini ilim adamları kabul ve izah etmektedirler. Arabcada da buna benzer bir cemi eki olabilir; fakat Türkçemizdeki bu cemi tarzının Arabca ile zerre kadar alâkası yoktur. Zaten Türk dili ile Arab dilinin hiç bir alâkası mevcud değildir. Bu iki dil arasında uzak bir akrabalık veya münasebat tasavvur dahi edilemez. Bu cihet bir mütearife olduğu için üzerinde daha fazla durmağa lüzum görmemekteyiz.

Dil ile uğraşanlarca malûmdur ki eski dillerde dil yeni kurulurken veya pek az ilerlemiş iken gerek kelimenin ve gerek fiillerin tasrifi ona bir zamir eki getirmek suretile olurdu. Türk dilinde de bu nokta aynı şekilde vücut bulmuştur. Meselâ kitabım, kitabın.. aslında kitab-men, kitab-sen. tarzında idi. Fiillerde de aynı tarz mevcuddur. Geldim, geldin. aslında geldi-men, gelsi-sen idi. Eski şeklin bu izlerine bugün dahi tesadüf etmekteyiz. Bu zamirlerin müfredlerine bir cemi eki getirmek suretile diğerleri elde edilirdi. Meselâ Çincede wo, ni da ben, sen, o zamirleridir. Çincede cemi eki olan men sözünü bunların nihayetine getirmek suretile biz, siz, onlar yapılmıştır. Aynı kaide Türkçede de üçüncü şahıs zamirinin ceminde göze çarpar. Eski bir Uygur metninde siz zamiri senler şeklinde kaydedilmektedir. Bu hal bir kaide olunca biz ve siz sözlerinde de z nin bir cemi eki olduğu anlaşılmaktadır. Prof. Bang önce bu ekin tesniye eki olduğunu ileri sürmüş ise de bu cihet ilim âlemince kabul edilmemiştir. İlim adamları eski türkçede z nin cemi olduğuna dair bu iki misalden başka misal aramışlar ise de bunun izlerine ancak müphem bir şekilde tesadüf etmişlerdir. Prof. Némethin verdiği evimiz misali ise yeni bir misal olmaz. Çünkü bu sözdeki miz evvelce söylediğimiz gibi biz, miz zamirinin tam kendisidir.

Oğuz kabile adında da bunun izine tesadüf etmekteyiz. Bu kelimeyi Németh ok-z diye tahlil ve izah eder. Ok eski türkçede kabile demektir. Z de cemi eki olduğuna göre kelimenin manası kabileler olur.

Evvelce Fin âlimlerinden Ramstedt tarafından neşredilen sonra tarafımdan Eski Türk yazıtları adlı eserin birinci cildinde çıkarılan bir Uygur kitabesinde Işbara rütbe adının Işbaras şeklinde cemilendiği göze çarpmaktadır. Buradaki s harfi ile cemilenen söz de yukarıda anlattığımız z cemi ekinin tamamile aynıdır. Bu ek de moğolcadan gelmiştir.

Kâşgarlı Mahmud eserinde bir de eski Türkçede an, en ile cemi yapıldığını yazmaktadır. Misal olarak da ogul sözünün cemi oglan olduğunu kaydeder. Bu nokta ilim âleminde henüz aydınlatılmamıştır. Yalnız Türk kitabelerindeki bir söz bu cihetı kuvvetlendirmektedir zannediyorum. Orhun kitabelerinde rn harflerile yazılan bir söz vardır. Bunun Thomsen erin diye okuyarak tant d'hommes diye terceme etmiştir. Burada kelimenin kökü olan er sözünün accusatifi olan erin sözü ise kitabelerde daima erin diye yani i harfi ile birlikte yazılmaktadır. O halde bu iki sözü Thomsenin okuduğu gibi erin değil eren diye okuyarak sondaki en'in cemi eki olduğunu kabul edebiliriz. Ben de Türk kitabelerini dilimize çevirirken bu cihetı göz önünde tutarak terceme yi böyle yaptım. O zaman kitabelerdeki bütün eren sözlerini yani i siz yazılan kelimeleri bir araya topladım ve hepsinin cemi olarak kullanıldığını gördüm. Daha sonra aynı kitabelerde (ogul) ve (oğlan) sözleri de kullanılmıştır. Eğer bunun ikisi de aynı manada ise neden bir yerde ogul, başka bir yerde oglan şekli kullanılmıştır. Halbuki dikkat edecek olursak asla muayyen bir tek evlâddan bahsedilirken oglan şeklin kullanılmamaktadır. Oglan sözü daima cemi olarak anlaşılabilecek yerlerde yazılmaktadır. Bu noktayı daha derinleştirerek araştıracak olursak eski türkçede böyle bir cemi olduğu meydana çıkabilir.

373

Türk sahnesi

Millî sanatkâr Şadiyi kaybetti

Yazan : Yusuf Ziya Ortaç

Sekizinci piyesinden bir sahne: Şadi (Habip Neccar) Naziye (Nebile) rolünde

Doktor Rıfat beyin oğlu ve meşhur din ulemasından Hacı Zihni Efendinin torunu Şadi'yi, öz adile Fikret'i, Beylerbeyi'nden tanırım. Bu, uzaktan ve tek taraflı bir tanıyıştır. Ben, sekiz dokuz yaşında bir çocuktum. O, on beş on altı yaşında bir «Mektebi Sultanî»liydi. Genç, güzel yüzü, şimdi görmüşüm gibi, hâlâ gözlerimde duruyor.

Sonra, onu yıllarca kaybettim. Bin dokuz yüz on dörde kadar. İşte asıl Şadi, bu tarihten itibaren «Darülbedayii Osmanî» sahnesinde büyük san'atkâr şahsiyetini yaratmağa başlamıştır.

Arada geçen zaman içinde, onda bu heves ve kabiliyetin nasıl doğduğunu az çok biliyoruz: Meşrutiyet inkılâbından önce, Müfid Ratib'in, Ali Muhiddin'in, Suad Tevfik'in kendi aralarında kurdukları «Ev tiyatrosu» nda Şadi de bulunuyor.

1908 inkılâbı olunca, İstanbulda, coşkun bir temaşa hayatı başladığını görüyoruz. İşte Şadi, o heyecan günlerinde, Müfid Ratib'in derleyip topladığı bir trupla, Şehzadebaşında, Ferah tiyatrosu karşısındaki binada ilk defa halkın karsısına çıkıyor ve arkadaslarile beraber, Kâzım Nami'nin «Nasıl oldu?» piyesile, Ahmet Vefik Paşanın Moliyer'den adapte ettiği «Zoraki nikâh» komedisini oynuyorlar.

Daha sonraları, Şadi'yi, Doktor Celâl Tahsin, Büyük Behzad, Şahab Rıza, Nureddin Şefkatî, Rıza Fazıl ve Hüseyin Kamî'nin bulunduğu «Mürebbîi hissiyyat» teşekkülünde görüyoruz.

Nihayet, 1914 de, Darülbedayii Osmanî kurulunca, Şadi de bu çerçevenin içine giriyor ve çeyrek asrın hafızalardan silemediği, temaşa edebiyatımızın o muzaffer tiplerini birer birer canlandırmağa başlıyor.

Şadi, umumî harbin sonuna kadar Darübedayide kalmıştır. Fakat, mütareke yıllarında, etrafına topladığı bir kaç sahne arkadaşile «Millî sahne» yi kurdu ve Anadoluya geçti.

Kurtuluşun ilk günlerine rastlayan İzmirdeki temsilde, Gazi Mustafa Kemal de bulunmuş ve ruhlardan uzun meşakkat yıllarını silken bu seyyar neş'eyi Ankaraya davet etmiştir.

Ondan sonra, Şadi, Türkocağı sahnesinde, uzun müddet, hükûmetten himaye görerek, güler yüzlü san'atının şetaretini yeni hükûmet merkezine dağıttı.

İstanbula döndükten sonra, bir aralık yine Darülbedayie giren Şadi, bir müddet sonra tekrar ayrılıyor ve Raşid Rıza ile beraber tekrar «Millî sahne» yi kurarak temsillere başlıyorlar ve Anadolu turnelerine çıkıyorlar.

Darülbedayi'in, 1926 da «Şehir Tiyatrosu» adını aldıktan sonraki çalışmalarında, artık Şadi'yi görmiyoruz.

Şehzadebaşındaki Ferah tiyatrosunda, ömrünü sinemacılığa veren Şadi, kalbindeki sahne aşkı ölmeden, elli iki yaşında, kalbden öldü.

***

Şadi'nin ölümile, Türk tiyatrosu, millî san'atkârını kaybetmiştir.

Darülbedayi temsillerini hatırlayanların hafızalarını karıştırınız, karşınıza: (Bir çiçek, iki böcek) in Neş'e Beyi, (Hissei Şayia) nın Bican Efendisi, (Ceza kanunu) nun avukat Sebati'si ve (Sekizinci) nin Habib Neccar'ı çıkacaktır.

Şadi'yi, büyük sanatkârlara hâs bir terkib kabiliyetile hayattan seçtiği ruh ve karakter çizgilerine kendi yaratıcı cevherini katan, ilk ve maatteessüf tek komedyenimiz olarak tanıyoruz.

O, aldığı rollere millî hüviyeti veren adamdı. Sahneye koyduğu her tip bizimdir: İşte Bican Efendi, adım basında rastladığımız, o meşhur evkaf kâtibi değil mi?.. İşte avukat Sebati Efendi, eski devrin o tezvirci avukatı değil mi?..

Bican Efendinin şemsiyesi, bizim millî ölçümüzle, Şarlonun bastonundan üstündür!

Adını hürmet ve rahmetle anmamız gereken İbnürrefik Ahmet Nuri, şüphesiz, eserlerile Şadi'ye güzel imkânlar hazırladı. Müellifle aktör arasındaki bu kaynaşmayı da millî vasıflardaki iştirakte aramalıyız. Bu itibarla, yazanla oynayan birbirini tamamladılar.

Fakat, çekinmeksizin iddia edebiliriz ki, İbnürrefik'siz bir Şadi düşünülebilir, Şadi'siz bir İbnürrefik kolay kolay düşünülemez. Muhakkak, Şadi, İbnürrefik Ahmet Nuriye, aldığından çok vermiştir.

Şadi, Darülbedayi tiyatrosunu, san'atı düşürmeden doldururdu. Millî kabiliyetimizin bu harikulâde örneğile

374

Milli sahnemizin büyük san'atkârı Şadi

garplı meslekdaşları arasında bir mukayese yaparsak, lehimizde netice alacağımızdan emin olabiliriz.

Bir Fransız trupile şehrimize gelen meşhur sinema yıldızı Rigaden, «Bursalı halam» komedisinde Şadi'yi gördükten sonra, İstanbullulara, eserin aslı olan «Ma tante d'Honfleur» i oynamak istememişti!

Bu müstesna kudretin vakitsiz ölümü karşısında, tam salâhiyetle müteessir olan Reşad Nuri Güntekin, bana şu yepyeni müşahedesini anlattı:

— Bu harbin başlarında, gazeteci arkadaşlarla Majino hattını ziyarete çağırılmıştık. Dönüşte, Fransızlar bizi: «Yeni bir komedimiz var» diye tiyatroya davet ettiler. Gittik. Eser, Tahsin Nahid merhumun yirmi beş yıl evvel adapte ettiği (Bir çiçek, iki böcek) di. Yemin ederim ki, Parisli san'atkârı seyrettikten sonra, temsilden. Neş'e Bey kahramanı Şadi'nin çok lehine bir kanaatle ayrıldım.

Bu iki misal, Türk tiyatrosu için millî bir san'at gururudur.

Yusuf Ziya ORTAÇ

Tashih:

Geçen sayıdaki yazımın 6 ncı sahife, 3 üncü sütununda, yukarıdan 7 nci satır eksik çıkmıştır. Özür dileyerek yazıyorum : «İstiklâl harbinin destanlarını, işgal

Y. Z. O.

Bugünkü Türkçülüğün esasları

Yazan : **Hüseyin Namık Orkun**

— XIII —

Millî efsanelerin ehemmiyetinden bahsetmeğe lüzum var mı?. Ehemmiyeti aşikâr olan bu cihete dair bizde bir edebiyat tarihinde kısa, yanlış ve noksan olarak malumat verilmiştir. Şimdiye kadar mektepler için yazılan bütün edebiyat tarihleri de bu eserden faydalanarak bu yanlış ve noksan malumatla bir nesil yetişmiştir. Bu meseleye bizde ilk defa ciddî bir surette temas eden Zeki Velididir. Adsız mecmuasında bir kaç makale ile millî destanlarımızı bahis mevzuu etmiş, şark İslâm kaynaklarına ait değerli malumat vermiştir.

Millî efsanelerimizin en eski kaynakları Çin tarihleridir. Bu tarihlerde Göktürklere ait kurt efsanesi bizim literatürde malum ise de bunun haricinde daha bir kaç efsane vardır ki bizce tamamen meçhuldür.

En eski efsanelerimizden birisi de Oğuz efsanesidir. Bunun islamî şekli Reşidüddinin eserinde ve Ebulgazinin Şecerei Terakimesinde mevcut olduğu gibi manzum bir şekli de tarafımdan neşredilmiştir. Gayrı islâmî şekli ise bizim âlimlerimiz tarafından çıkarılmıştır (Rıza Nur ve Arat).

Uygur Türklerine ait efsanelerimiz de hem Çin tarihlerinde, hem de Acem menbalarında bulunmaktadır.

Bizans kaynaklarında bilhassa Prokopiosun eserinde Utigur ve Kutrigurların menşe efsanesi son derece ehemmiyetli olup bizde bu cihetten bahseden bir tek edebiyat tarihi yoktur. Sadece benim Attilâ ve oğulları eserimde bu efsane aynen nakledilmiştir.

Batı Hunları hakkında garp kaynaklarında, hele Macar menbalarında çok mühim malumat bulunmaktadır.

Bütün bunlara bir de Alp Ertunga efsanesini ilâve edersek efsanelerimizin adedi mühim bir yekûna baliğ olur. Daha sonra Dede Korkut efsaneleri de ayrı bir ehemmiyet taşır.

Daha yakın devirlere ait destanlar da bugün Türk kavimleri arasında yaşamaktadır. Asyadaki Türklerin efsaneleri Potanin. Verbitski Radloff gibi âlimler tarafından tesbit edildiği gibi Cengiz (1) ve Temür destanları, Toktamış, Edüge v. b. destanlarla meşhur Manas destanı da mühim bir yekûn tutar.

Bir taraftan ilim adamları millî destanlarımızın eski metinlerini toplayıp asılları ve tercemelerile neşrederlerken diğer taraftan yeni yetişen gençlerimizin de yurdun muhtelif yerlerindeki eski destan izlerini toplamaları gerektir.

Anadolunun muhtelif vilâyetlerinde Bay Böre efsanesi bugün dahi yaşamaktadır. Aynı efsanenin şarkta, Türkistanda da yaşadığını biliyoruz. Daha sonra Anadoluda Deli Dumrul, Tepegöz efsanelerinin de yasadığı tesbit edilmiştir. Daha bilmediğimiz kim bilir ne kadar efsanelerimiz vardır.

Lönnrot adını herkes bilir. Lönnrot 1832 de Tıb Fakültesinden çıkmış ve hayatını millî Fin efsanelerini toplamağa hasretmiş, meşhur Kalevala ve Kanteleleri toplayarak büyük bir hizmet görmüştür. İşte bizim de bir Lönnrota ihtiyacımız vardır.

Dedelerimiz millî efsanelerine büyük bir ehemmiyet verirlerdi. Kurt efsanesinin nişanesi olarak Göktürklerin bayraklarının ucunda bir kurt başı bulundurduklarını biliyoruz. Daha sonra Çin tarihleri Göktürkler hakkında şu malumatı vermektedirler : «Hakan **Yü-tu-kin** (Ötüken) dağında otururdu. Her sene rüesa cedlerinin bulundukları mağaraya giderek kurban keserlerdi. «Garptaki Gök - türk hükümdarı Şarktaki gibi bu mağaraya bizzat gidemediği için merasimde adına kurban kesilmek üzere yüksek rütbeli memurlar gönderirdi. Bu mağara Göktürklerin ceddi olan kurdun bulunduğu mağaradır. Sonra Göktürkler bu mağaradan çıkarak **Kin-şan** yani Altay dağlarının cenubunu istilâ etmişlerdi. Mağara; **Kao - çang** vani Turfanın şimalinde idi.

Millî destanlarımız toplanırken millî şairlerimize de mühim bir vazife düşmektedir.

Macaristanda Arany Janos adlı bir şair vardı. 1817 senesinde do-

(1) Ben bu ismi Çingiz yazmağı yerinde bulmuyorum. Kelimenin asıl telâffuzu böyle olabilir. Fakat bizdeki yayılan şekli Cengizdir. Bu sözü aslı Türkçedeki tengiz sözündendir. Ve biz bu sözü tingiz demeyiz.

ğan Arany adını millî Macar efsanesini nazma çekmekle ebedileştirmiştir. Bu zatın **Budanın ölümü** adlı eseri Macar edebiyat tarihinin iftihar edilecek parçalarındandır. Şair bu devri esaslı bir surette tetkik etmiş, Hunların ahlâk, adât ve kıyafetleri hakkında araştırmalar yapmış ve eserinde o devri hakikî bir surette canlandırmıştır. Eser Hun hükümdarı Attilâ ile kardeşi Budadan bahseder. Buda ile Attilâ birlikte tahta çıkmışlardır. Fakat Buda herkesin Atillâya hürmet etmesini kıskanmaktadır.

Rahipler Attilânın büyüklüğünü haber veriyorlar; Tanrı meşhur kılıcı Attilâya gönderiyordu. Nihayet Buda kardeşinden Tanrının kılıcını çalıyor ve ona karşı âlenen harekete geçiyor. Bunun üzerine Attilâ kardeşile düello yapıyor ve onu öldürüyor.

Bu eserde bizi alâkadar eden nokta yalnız mevzuu değil aynı zamanda şairin o devri canlandırmasıdır. Attilâ hakkında **Görünmiyen adam** adlı bir eser yazan Gardonyi Géza eski eserleri mükemmel bir surette tetkik etmiş ve o devri tam manâsile canlandırmağa muvaffak olmuştur.

İşte bizim şairlerimizden de beklediğimiz budur. Yalnız bir efsaneyi ele alıp onu nazma çekmek işe yaramaz. O devri araştırmak, millî tarihi iyi bilmek, kıyafetleri, ahlâk ve âdetleri bilerek efsaneyi canlı ve hakikî bir hale getirmek gerektir.

Eski Türk kiyafetlerine dair Turfan ve havalisinde bulunan bir sürü resimler vardır ki bu resimler vasıtasile eski Türk kıyafetleri hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Ziya Gökalpın millî efsanelerimizi nazma çevirirken bu cihetleri gözönünde tutması onun en büyük muvaffakiyetidir. Ziya Gökalptan sonra bu sahada daha başka denemeler olmuş ise de bu hususta en muvaffak olan Ahmet Kutsidir. Köroğlu hakkında yazdığı şu proloğa bakınız :

Yukarda Gök Tanrı olagelende,
Asağıda Yağız Yer olagelende,
İkin ara Kişioğlu kılındı.
Kişioğlu yeryüzüne inende,
Uğrun uğrun basıp yere, gezende
Ayağına kara balçık çalındı.

Bu satırlarda şairin Orhun kitabelerini okuduğunu ve eski eserlere vâkıf olduğunu anladığımız gibi dilin akıcılığı ve pürüzsüzlüğü de ayrıca takdire şayandır.

Hüseyin Namık ORKUN

Sınır ötesi âşıklarımızdan :

GÖKÇELİ ELESGER

Yazan: F. SALTKAN

— M. Sadık Aran'a —

Çınaraltı'nın 16 ncı sayısında (İranda Türk şâirleri başlığı altındaki yazısında sayın Mehmet Sadık Aran, «Büyük Türk ulusunun şiir ve edebiyatı bahis mevzuu olunca biz de yalnız bugünkü Türkiye çerçevesi içinde yaşıyanların veyahud eski Osmanlı imparatorluğu câmiası arasından yetişenlerin yarattıkları şiir, edebiyat ve san'at nazara alınır.» diyerek Türkiye dışındaki geniş Türk dünyasının türlü şubelerinde konuşan öz Türklerin yarattıkları ve yaşattıkları şiir, edebiyat ve san'atın bizce meçhul ve metrûk kalmasını yana yakıla ve çok haklı olarak anlatmışlardır. Biz de bu başlık altında sevgili Çınaraltı'nın sekiz on sayısında, işte böyle bizce «Meçhul ve metrûk kalan» sınır ötesinde yetişmiş halk şâirlerinin (âşıkların) en tanınmışlarından bir kaçının yaşayışını ve şiirlerinden örnekleri aydınlarımıza tanıtmağa çalışacağız.

Burada vereceğimiz bilgi ve şiir örnekleri, doğu sınırımızda bulunan ve ötedenberi Azarbaycanın her bir bölgesinden evlerile göçerek veya kaçarak gelen Azerilerin yerleştiği Kars ilindeki (Azerî göçmenler) arasında öğrenilerek elde edilmiştir. Yaşayış sırası falan gözetmeden ayrı ayrı tanıtacağımız bu âşıkların bir takımı (Ahılkelek'den Tebriz ve Tufarkan'a) dek olan bölgelerden yetişme (Azerî âşıklar) dır; bir takımı da (Ahılkelek'den Batum) a dek olan ve şimdi Gürcistana kalmış olan bölgeden yani (Ahıska, Acara ve Batum) yanlarından yetişme olanlardır ki, eskiden (Selçuklar ve bütün Osmanlı idaresi çağında) buralara (Çaldır ve Çıldır) eyaleti denildiğinden, biz de bu ikincileri (Çıldırlı âşıklar) diye anacağız. Şimdilik ilk olarak (Azerî âşıklar) dan (Gökçeli Elesger) i tanıtıyoruz.

Âşık Elesger (*), İravan ilinin Gökçe gölünün güney bölgesi olan (Gökçe mahalı) nın Akkiise köyünden ve Alimemetli oymağındadır; yakınlama olarak 1837 yılında bu köyde doğmuştur. Babası, arabacılık yapan ve Gürcistanın Kelbecir ormanlarından odun taşıyan ve kürek yaparak geçinen (Ali Mehmet) dir; bu adam ümmî, saz çamadan âşık sayılan (ehli dil olan) birisi imiş. Elesger «Saza ve söze heves etmeyi» babasından öğrenmiş ve 15 yaşlarında iken daha iyi saz çalmak için Gökçe'nin Kızılvenk köyündeki (Âşık Ali) nin yanına gitmiş ve onun yanında saz ustası olmuştur.

Az zamanda güzel saz çalmasile ve değerli deyişlerile ünlü olan âşık Elesgeri her yandan bir çok âşıklar görmeğe ve karşı beri deyişmeğe gelmişlerdir. Bunlar arasında Gökçeli âşıklardan (Musa, Ali, Mehmet) ve Dereeleğez'den (Kahraman, Muharrem, Aydın, şâir Mehmet, Hüseyin, şâir Nağı) ile karşılaşmış ve hepsini de deyişmelerde mat etmiştir. Kendi ildasları arasından da Çarıklı köyünden (Hüseyin), Kızılvenk'den (Mustafa), Taşkent'den (Necef) i ve bugün Azarbaycan âsıklar kurultayında birinciliği kazanan (Karakoyunlu âşık Esed) gibi âşıkları yetiştirmiştir. Son çağın en ünlü âşıklarından olan Elesger, 1926 ilkbaharında İravanın Yanşak köyünde 90 yaşına varmışken ölmüştür. Değerli deyişlerinden bir kaçını örnek olarak alıyoruz (**).

KOŞMA

Yucalardan uçup gide durnalar
Bir küçük havada kalsaz nolurdu
Yüreğim darıkır (1) gönlüm seğreşir (2)
Derdime bir çare kılsaz nolurdu.

Kan yaş töker gece gündüz gözlerim
Od tutuşup yar yolunu gözlerim
Kol kanadım yokdur tutmaz dizlerim
Yar halından salık (3) salsaz (4) nolurdu

Uça uça geldiz Gökçedenizden (5)
Sahatçukuruna (6) enersiz tezden
ELESGER'em ircam (7) bir budur sizden
Meni de araza (8) alsaz nolurdu.

(*) Âşıkın adı (Ali Asker) adlarından kısaltma olmayıp (Hasan El-Askerî) adındaki (El-asker) den ibaret olduğundan, halkça Elesger denildiğinden biz de, deyişlerde de ölçüye uymak üzere, böylece yazıyoruz. (**) Elesger hakkındaki derlemelerinden bizi çok faydalandıran İravanlı Bay Abbas Odoğlu'na burada teşekkür ederim. **F. S.**

376

ŞEKİ (***)

Sevdiceğim hanı gözeller khanı
Dün güzarım sizin otağa düşdü
Buyursan fermanı alırlar canı
Püşk (8) atdın can sana sadağa düşdü

Sallan kalem kaşdı (9) yanı yoldaşdı (10)
Kalmışım ataşdı (11) men başı daşdı (12)
Huş başımdan çaşdı (13) dilim dolaşdı
Gözlerim sataşdı pukhağa tüşdü.

Atlazdan kıbalı (14) belinde şalı
Güherden bahalı yüzünde khalı
Geydi yaşıl alı yığdı mahalı (15)
Eğri teller ayna kabağa (16) tüşdü.

Yeriyirdi (17) manğa yaşılbaş sona (18)
Yaraşır canana ağ nezik cuna (baş örtüsü)
Tellerinde şana (19) elinde khına (kına)
Yemen yakut ahmer dodağa düşdü

Çok çekmişem cefa gelsen insafa
Andolsun Mishafa olmam beyvefa
Gelmişem tavafa versen bir şifa
ELESGER hastadır ocağa düşdü.

GÖZELLEME (****)

Ay nezenin ay kabağın altından
Ne gökçek çekilip kara kaşların
Süzücek gözlerin canım üzüldü
Vurupdur sineme yara kaşların

Aslın melekzade cismin gılmandı (r)
Aşkın firkatinden ciğerim yandı
Adalet sultandır hakkı divandı (r)
Mürvet eyler günahkâra kaşların.

Bülbül teki (20) kaldım gül ferağında
Leyli Mecnun kimi (21) tersa dağında
Yazık ELESGERİ koca çağında
Çektirdi zulmile dara kaşların.

ÖĞÜTLEME (*****)

Arif olan gelin size söylüyüm
Yiğit sözü mert merdana yahşıdır
Yiğit, gerek dediğinden dönmesin
Beyikrardan bir zenane yahşıdır.

Kalbi düz olanın evi Hac olur
Konşuya kec bakan (22) özü ac olur
İki avratlık zehirden ac- olur
Bez geydirsen bir canana yahşıdır.

DÜĞÜN (******)

1 — Yaraşdırıp endamına
Geyiniptir sarı gözel
Yaradan veripdir sana
Böyle ihtiyarı gözel
Dolupdur attar sinene
Bahçaların barı gözel
Lütüf eyle men hastadan
Esirgeme narı gözel
Tek metahı hırıd eyle
Aç indi (23) bazarı gözel

2 — Men seni görenden beri
Olmuşam deli divana
Az kalıp ki Kerem kimi
Od tuta cisimim yana
Arif görse irehm (24) eyler
Menim kimi hasta cana
Bir de yüzün beri dönder
Antvererem ahd peymana
Mecnun tek senin dalına (25)
Gezerem dağları gözel

3 — Ey beymürvet azca kaldı
Canımı ala gözlerin
Nahak yerden meni saldı
Ne kalmakla gözlerin
Men kıymat koyabilmerem
Değer mahala gözlerin
Yüz yılın hastasını da
Getirer hâlâ gözlerin
Bir de görsem gözlerini
Çekmerem azarı (26) gözel

4 — Elim uzak kalbim yakın
Beledem (27) herbir halına
Göricek vâlehi oldum
Hebeşi haddü khâlına
Arı teki sızıllaram (28)
Dodaklarında balına
Yaylakların ceylanısan
Ahseni gül cemalına
O mermerden beyaz sinen
Savalanın (29) karı gözel

5 — Aklımı aldı elimden
Bakdım gözün alasına
Canımı kurban eylerem
Böyle gözeller khasına
Libas endamına uyur (uyuyor)
Endam uyur libasına
Bu ELESGER mecnun oldu
Düşdü Leyli sevdasına
Sayılım men bir saya sal
Yüz dönderme barı gözel

F. SALTKAN

---

(1) darıkmak; can sıkılması, (2) seğreşmek, istical ve sabırsızlık etmek (seğirtmek bundandır) (3) salık; haber, (4) salsaz; salsanız, yani bıraksanız, (5) Gökçe gölüne yerliler böyle derler, (6) İravan ovasına eskidenberi bu ad verilir, (Çukursahat) ta denir. (7) irca; (rica). (8) araza; arasanıza, (9) Püşk atmak; kur'a çekmek, (10, 11, 12) Azerî köylü dilinde (Terekeme ağzında) diş harflerinden sonra gelen (l) ler (d) ye çevrildiğinden, bunlar da sıra ile (kaşlı, yoldaşlı, ataşlı, taşlı) dır. (13) çaşmak; dağıtmak. (14) kıbal; biçim. (15) mahal; (mahel) bölge. (16) Kabak; alın, cephe. (17) yerlmek; yürümek. (18) Yaşılbaş ve sona; sesi çok hoş olan ve pek hoş yüryüşlü bir soy yaban ördeği. (19) Şane. (20) teki - tek; gibi, eş (21) Kimi; gibi. (22) Kec bakmak; kötü ve hain gözle bakmak. (***) Şeki; mısra içerisinde kafiye bulunan nazım biçimine deniiir. (****) Gözelleme; sevgi ve aşk yolunda söylenen şen deylşlerdir (gazel karşılığı). (*****) Öğütleme; nasihat yolundaki şiirlere denir. (23) indi; şimdi. (24) irehm; rahm. (25) dal; burada (arka, ard). (26) azar; derd, çor, maraz. (27) belet; vâkıf, agâh, bilici (28) Sızıllaram; sızıldarım. (29) Savalan (Sabalan); Erdebil ile Tebriz arasında ve Türkmenlere yaylak olan ünlü dağın adıdır ki, halk şiirlerinde pek çok geçer. (******) Düğün; görüldüğü biçimde (onlu) olan ve şen olan parçalara denir ki, bunlar düğünlerde söylendiğinden böyle adlandırılmıştır.

Kış

Ölmüş mü cihan örtülerek sade beyazla,
Dinmez mi bu karlar acab Allaha niyazla?

Açmaz mı bulutlar yine, durmaz mı şu rüzgâr?
Kasvet dolu gönlüm şu ufuktan daha fazla.

Rüzgâr yetişir, kar yetişir, fırtına kâfi!
Dolsaydı gözüm özlediğim kız gibi yazla!

Tekrar o ılık, işveli meltemler eseydi,
Dallar yine bin kahkaha atsaydı kirazla

Arzu ile hulya yine kumsalda uzansa,
Gelseydi gönül şevke kenarlardaki sazla.

Açsaydı güneşler yine güllerle beraber
Görseydi gözüm cenneti şahane Boğazla!

Edip AYEL

MİLLİYET DERGİLERİ

Devletçilik ve Millî iktisat

Yazan:
Nebil BUHARALI

RUSYA

Geçen makalemizde devletçilik usulünü ifratla almış hükûmetlerden olan Rusyadan söz açmış ve bu hükûmetin kendine mahsus bir şekilde tatbik etmekte olduğu devletçiliği ve bunu tevlid eden esasları iyice anlatmak için bu milletin tarihinden bahsederek geniş şimalî Prusya ovasında oturan İslavların gitgide Cermanlaştığı gibi bir çok Hıristiyan Türklerin ve hattâ eski Şaman dininde kalmış olan birçok Türklerin ve daha bazı Türk boylarının ve Kişizadelerinden bazılarının nasıl İslâvlaştığını söylemiştik. Binaenaleyh aslında dolokesefal kafa ve nordik tipte olan Ruslardan bir kısmı Türklerle bu tesalup neticesinden Tataresi bir yüz ve brakisefal bir kafaya döndüler ve eski zaman tarihlerimizde «Tataritiz reftar» dediğimiz şimal Türklerinden cevvaliyeti, hareketliği ve canlılığı da tevarüs ettiler. Bunlar arasından bundan sonra Atilâların, Cengizlerin, Timurlenklerin çıkmasını da bekleyebilir miyiz?

Bu makalemizde Rusyada şimdiki inkılâba tekadüm edip ona muhit ve şerait hazırlayan isyanlardan ve ihtilâllerden, Rusyanın fikrî idarî tekâmül tarihinden kısaca bahsedeceğiz. Bu bahis biraz uzun sürüyorsa da büyük bir komşumuzun tarihi bizim de tarihimiz demektir. Alâkamız çoktur. Rus tarihinde diğer şark milletlerinde olduğu gibi arasıra karışıklıklar ve ihtilâller eksik olmamıştır. Bunlardan mühimlerini nakledelim. Romanofların tahtına çıkmasından sonra Rusyada arasıra strelitz askerleri isyan ederdi. Bunlar eski Osmanlıların (yeniçeri)leri gibi bir nevi daimî askerdi ki arasıra siyasete karışırlar, fesad ve isyan çıkarırlardı. Bu ocak Büyük Petroya kadar sürdü gitti. Deli Petro bu müesseseyi lâğvetti ve rüesasını da idam ettirdi.

Petronun babası Aleksi zamanında Rus cemiyeti iptidaî bir medeniyet halinde idi. Elde gezen kitaplar daha çok dinî efsanelerden ve bir takım gülünç hurafelerden bahs ederdi.

Aleksi böyle kitapların ıslah edilmesi için kendi adamı olan Moskova patriği Nikonun reisliğinde bir hey'et teşkil ettirdi. Niko hurafelere ve gülünç taassuplara aid kitapları toplatıp yaktırdı. Bu Aleksi yeniliği, bilgiyi sever bir hükümdardı. Avrupa medeniyetinin kıymetini takdir ederdi. Almanyadan, diğer komşu memleketlerden birçok hocalar ve sanayici ustalar getirtmişti. Lâkin Rusya halkı çok mutaassıptı, Rusyaya girmekte olan yeniliklerden, yakılan köhne kitaplardan dolayı din elden gidiyor diye ve papasların teşvikile cahil ve mutaassıplar galeyana geldi. Halk iki taraf oldu. Eskiler ve muhafazakârlar, yeniler ve terakkiperverler. Eskiler taraf taraf isyan ettiler. Lâkin her yerde olduğu gibi âkıbet mağlûp olup tedip edildiler.

Deli Petro büyüyüp asaleten çar oluncaya kadar birkaç defa taç kavgasından ortaya çıkan isyanlar olduysa da bunlar çabuk geçti. Çok mutaassıp bir kütle olan Moskof içtimaî büyesinde zor ile yenilik ve kalkınma hamleleri yaptıran millete kültürü, muasırlaşmayı zerk eden Büyük Petrodur. Avrupadan dönüşünde beraber getirdiği bilginlere, erbab adamlara mektepler, müesseseler açtırdı,

Çariçe Katerina

akademyayı tesis ettirip Moskof dilini tedvin ile vazifelendirdi. Bu erbab adamların içinde pek çok Alman mütehassısı vardı. Çünkü Almanyada o esnalarda muteber üniversiteler epey âlim adamlar yetiştirmeye başlamıştı. Bu mütehassısları memleket içinde birçok ıslahata memur etti. Umran, kültür müesseseleri kuruldu. İdarî ıslahat yapıldı. Bunun neticesile az zaman sonra fikrî ve millî intibah meydana geldi. Rus milliyetperverliği meydana çıktı ki bir az aşağıda bahsedeceğimiz Büyük Katerina zamanında bu milliyetçilik iyiden iyiye kendini göstermeğe başladı. Eğer Rusyayı Türkler meydana getirdi ise medeniyet âlemine girmeleri için hocalık edenler ve bu suretle millî şuurun uyanmasına sebep olanlar Almanlardır. Hattâ sanayide ve fennî teşkilâtçılıkta bu rehberlik son zamanlara dar devam etmiştir.

Deli Petro öldükten sonra Romanoflardan iki kızı ve bir de küçük Petrodan başka yakını kalmamıştı. Hükûmet erkânı iki fırkaya ayrıldı, biri Petronun torunu küçük Petroyu, ötekisi de Petronun karısı Katerinayı Çar yapmak istiyorlardı. Kterina çok yakışıklı, dirayetli, cesur bir kadındı. Baltacı Mehmet paşa yı da Perut muhasarasında kandırmış, Moskof ordusunu Çar ile beraber kurtarmıştı. Bu muvaffakıyeti üzerine Petro tarafından tezevvüç edilerek çariçe ilân edilmişti. Kendisi bir İsveçli jeneralin karısı ve bir Alman kadınıydı. Petrodan sonra işte bu Katerina çar oldu. Katerinadan sonra küçük Petro çar oldu. Bundan sonra da, Petro zamanında âyân meclisi hükmünde olarak teşkil edilmiş olan hükûmet şûrası âzaları Rusyayı keyfî idareden ve veraset meselelerinde meydana gelen karışıklıklardan kurtarmak için bir nevi meşrutî hükûmet usulünü tatbık etmeye, bir meb'usan meclisi açtırmaya kalktılar. En uzak bir saltanat varisi olan ve Büyük Petronun kardeşi İvan'ın kızı Anna bu meşrutiyet fikrini en ziyade kabul ettiğinden diğer yakın varisler varken âyân meclisi tarafından bu Anna çariçalığa namzed seçildi. Anna ise çariça olurken buna dair bir taahhütname verdi, şartları resmen imza ve kabul eyledi. Bunun üzerine de resmen çariça ilân edildi. Lâkin zadegân sınıfı meşrutiyette millet vekilleri tarafından imtiyaz ve menfaatleri ihlâl edilir korkusile çariçayı mutlak idareye teşvik ettiler. Anna önceleri hassa askerinin bu işe razı olmıyacağından çekindise de sonra bu askeri elde ederek imza etmiş olduğu taahhütnameyi âyân meclisi huzurunda parça parça edip fırlattı.

Anna'dan sonra Büyük Petronun kızı Elizabet çariçe oldu. Bu sefaheti, ziyneti çok severdi. Rus küberası ve aileleri bunun zamanında çok sefahete, israfa daldılar. Bundan sonra Küçük Petro Çar oldu. Petro ise bilâkis ecnebiperest idi ve Rusları sevmezdi. Kilise mallarını da müsadere edip papaslara aylık bağlamaya kalktı. Anın için mutaassıp halk üzerinde nüfuzu çok papas güruhunun düşmanlığını kazandı. Bunun karısı Kterina ise son derece milliyetperverdi. Ecnebileri sevmezdi. Bir darbei hükûmetle çarlığı zapt ve kocasını katlettirdi. Bu çariçe tarihte Büyük Katerina diye şöhret bulmuştur. Deli Petrodan sonra Rusyanın en büyük

ahatçı hükümdarıdır. Bir aralık Rusyada illet meclisi açmaya da kalkıştı. Yakışıklı nselerden hoşlanır, bunları general ve rallığa yükseltirdi. General Orloflar, Ami. Putemkin bu cümledendir.. Katerina pek k dahilî ıslahat yaptı. Ve bir çok yeni fay- ı kanunlar ve nizamlar ihdas etti, Rus- ı elli kadar vilâyete taksim edip mükem- el bir de vilâyetler kanunu yaptı.. Rusya- halkın hukukunu biraz genişletmiş, asıl- elerin imtiyajlarını tayin ve tahdit et- iştir. (10) milyon kadar esir halkı da âzad iiye teşebbüs etti. Rusyada o zamanlar k çiftliğe tabi' idi, çiftliklerin nasıl inek, iz, at, koyun gibi demirbaş hayvanları var e demirbaş esir kadın erkek hizmetçileri vardı.. Bunlar da çiftlikle beraber satılır alınırdı ki kişizadelerin köleleri idiler. nlara (serf) denilir. Lâkin Katerina son- a politikasını değiştirip halktan ziyade kişi- eleri tuttu ve bu esirlerin âzad edilme- den vazgeçti. Kişizadelerin çıkarabilecek- leri fesaddan ürktü. Ve hükümranlığını bun- ların kuvvetine istinad etitrmeyi daha uygun buldu. Lehistanın taksimi bu Katerina za- manında oldu.. Lehistan, Prusya krallığının şarkî Prusya eyaletile garbî Prusyayı birbi- rinden ayırmak üzere Baltık sahiline çıkar- dı. Prusya kralı Büyük Frederik bu iki kıs- mı birleştirmek için Rusya ve Avusturya ile anlaşarak birer bahane ile Lehistanı işgal ettiler. Bu bahaneler istenildiğinden çoktu. Çünkü Lehistan cümhuriyetti ve her azanın millet meclisinde âzânın (Vetü) yani red hak- kı vardı. Bundan dolayı milletin işleri bahu- sus kral intihabı gibi ehemmiyetli işler yüz üstü kalırdı.. Bu mecliste Rusya, Avusturya ve Prusya adamlar elde etmişlerdi Olmama- sını istedikleri şeylere (vetu) detirtilerdi.. Ve sonra menfaatlerine halel geliyor ve zarar görüyorlar diye şikâyet ve müdahale eder- lerdi.. Bu sefer de müdahale böyle bir kral intihabı meselesinden çıktı.

Lehistanın büyük kısmı olan beyaz Rus- lar Rusyaya, Galiçya da Avusturyaya düş- tü. Ne hazin tesadüftür ki Viyanayı mu- hasar eden Osmanlı ordusundan bu şehri kurtarmak için gece gündüz yürüyüş yapa- rak koşup gelen ve canla başla Osmanlı as- kerinin üzerine atılıp Viyanayı muhasaradan ve Avusturya imparatorluğunu izmihâlden kurtaran da Lehistanın kralı Jan Soviyeski- dir. Kendisi Hıristiyan âleminde bu hizme- tinden dolayı çok şöhret bulmuştur. Avus- turya da bilmukabele bu suretle şükran borcunu ödedi ki siyasette mürüvvet olmaz, dostluk olmaz hükmü yerini buldu. Prusya dahi Baltık sahilinde Vistol nehri mansap- larını aldı, memleketi birleştirdi..

Katerina Osmanlı hükûmetile iki büyük muharebe yaptı. Kırım ile bütün Karadeni- zin şimal kısmını Osmanlılardan zaptetti ki bu muharebelerde küçük Kaynarca ve Yaş muhaedeleri ile sulh tesis edildi. Orlofların ve Putemkinin bu muharebelerde adları geçer. Bu muharebelerin kaybolmasına sebep ye- niçeri askerinin zaptü raptı bozulmasıdır. Yoksa Osmanlılara galebe muhakkaktı. O va- kitlerde Rusyada Osmanlılardan yeni zaptedi- len bu memleketlerde Rum halkı da vardı.. Bunlar sahillerdeki şehirlerde ticaretle ve ge- micilikle meşgul olurlardı.. O vakitler adı Ho- cabey olup sonradan Odesa ismile anılan meş- hur Karadeniz iskelesindeki Rum halkını Ka- terina teşvik ederek (Etiniki Etrya) cemiyeti- ni kurdular ve Osmanlı memleketindeki Rumları gizli gizli isyana teşvik ettiler ki Mora isyanı bunun neticesidr. Katerina da Deli Petro gibi ıslahatçı lâkin sıkı idareci büyük bir hükümdardı. Bu ıslahat bazı sı-

Büyük Petro

nıfların faydalarına dokundu. Memlekette bir hoşnutsuzluk uyandırdı, bir isyan çıktı ve dahilî bir harp halini aldı.. Avrupa mede- niyeti, usulünün ve zihniyetinin Rusyaya zorla sokulması mutaassıp papasların ve mür- teicilerin hoşuna gitmiyordu.. Bir taraftan da memleketi imar için ve büyük ordular teş- kili için halka ve çiftçiye ağır vergiler kon- muştu.. Çiftçi; bu vergilerden başka arazi sahibi olan zadegâna da vergi gibi mahsul- lerinin bir kısmını verirlerdi ki bu takatin üstüne çıkardı. Bunlardan başka yeni zapt ve ilhak edilen kazaklar da Rusyanın bu sıkı idaresinden ve ağır vergilerden hoşlan- madılar. Evvelâ kazaklar ayaklandı. Sonra bunlara çiftçiler ve mutaassıplar katıldı. İs- yan büyüdü. Moskovaya kadar dayandı ve çok güçlükle bastırıldı. Bu isyanda birçok şehir ve kasabalar harap oldu. Katerinadan sonra oğlu Birinci Pol hükümdar oldu. Ca- hil ve mutaassıptı ve Fransa ihtilâlcileri aleyhinde çok çalıştı. Bundan sonra Birinci Aleksandr geldi. Napolyonla mücadele ile vakit geçirdi. Ve Rusyaya şöhret kazandırdı Bundan sonra kardeşi Birinci Nikola çar oldu. Nikolanın büyük kardeşi Kostantin is- teğile çarlıktan vazgeçti.. Bu mesele bir az mühimdir çünkü bir isyana vesile olmuştur. Biraz anlatalım :

Fransa ihtilâlini bastırmak üzere Avru- paya sevkedilen ordular orada ortalığı saran hürriyet, adalet ve müsavat fikirlerini anlar gibi olmuşlardı. Her ne kadar halk cehalet ve taassup içinde idise de münevverler Av- rupanın fikir cereyanlarını takip ederler ve buna nail olmayı isterlerdi. Kostantinin bu feragati, inkılâpçılar, hürriyetperler tara- fından vesile ittihaz edilerek hürriyet ve müsavat diye tahrik edilmesi mümkün olma- yan halkı (Kostantin millet babası idi, hakkı zaptedildi.) bahanesile isyan ettirdiler. Halka evvelce elde edilmiş ve hürriyet fikri aşılanmış olan hassa alayı zabitleri ve alayı da katıldı. İş ehemmiyet kazandı. Çok müş- kül duruma düşen çar kendine sadık kalan diğer alayları çarçabuk toplayıp kıyamcıları şiddetle topa tutturdu.. Payıtahtın yanıp yı- kılacağını günahsız halkın telef olacağını düşünmedi. Şehir yandı ve halktan çok kurbanlar oldu. Lâkin isyanlar bu sayede çabuk bastırıldı. Buna (14 kânununevvel) isyanı denilir. Bu isyanın Rus fikir ve te- ceddüt hayatında çok suiteşiri olmuştur. Hü- kûmet Avrupadan Rusyaya yeni fikir gel- memesi için bütün kapıları yolları kapattı. Mektepleri, darülfünunları, matbuatı sıkı bir sansür altına koydu. Artık Rusya medenî âlemden ayrı düştü. Birçok hürriyetperver- ler sürü sürü Sibiryaya nefyedilmeğe baş- landı. Bir kısım hürriyetçiler Avrupaya kaçtılar. Onlar orada türlü ihtilâl cemiyet- leri kurdular. Müthiş ihtilâl ve anarşist fi- kirlerini neşreden gazeteler çıkarıp gizli gizli Rusyaya göndermeye başladılar. Rusyada bu neşriyat sayesinde efkâr uyanmağa başladı Bu inkılâpçıara (Nihlist) adı verildi. Mes- leklerine de (Nihlizm) denildi ki bir az son- ra bunun mahyetinden bahsedeceğiz, çünkü şimdiki inkılâbın kökleri buradan başlar.

Nikola kibirli ve tecavüzkâr bir politika tutardı. Osmanlı imparatorluğu işine karış- mak isterdi. Bu sefer de Kudüsteki müba- rek makamların Ortodokslara teslimini bâ- hane ederek harp açtı. Lâkin Osmanlı im- paratorluğunda uyanış başlamış ve iş başına Mustafa Reşid paşa gibi dirayetli bir sadrâ- zam geçmişti. Serdarı Ekrem Ömer paşa gibi de hudutta bir kumandanımız vardı. Yeniden tesis edilmiş olan orduda bahadır askerle- rimiz vardı. Netice Çarın umduğu gibi olmadı. Çünkü Napolyon muharebelerinde Rusya askeri vaziyete hâkim gibi kalmış ve yenil- mez diye şöhret bulmuştu. Halbuki (Silistı- re) civarında Moskof askerinin, beşte biri rad- raddesinde olan Osmanlı askeri önünde Rus- ların âciz kalması ve alınamaz sanılan Sivas-

379

topol kalesinin de sonradan Osmanlı ordusuna katılan İngiliz ve Fransız askerlerile beraber yapılan hücuma dayanamaması Çarın çok gücüne giderek yeisinden ölmüştür. Kırım harbinin bidayetinde Osmanlı ordusu Tuna boylarında şanlı surette dayandı ve çok muvaffakıyetler kazandı ki bu muvaffakıyetler Avrupada efkârı umumiyeyi lehimize döndürdü. Zaten mesele dinî mahiyette olup Kudüsteki mübarek makamların Ruslar eline geçmemesi Avrupalılarca iltizam edildiğinden İngiltere ve Fransa Osmanlı imparatorluğu ile ittifak akdetmişlerdi. Sivastopol düştükten sonra muharebeye devam etmediler. Kendilerince mesele kazanıldığından 1856 Paris muahedesile işi tatlıya bağlayıp Rusyaya mağlûp devlet muamelesi yapılmadı. Yalnız Basarabya, Rusyadan alınıp Osmanlının bir beyliği olan ve evvelce zaten kendisine aid bulunmuş olan bu yer Romanyaya bağlandı ve Avrupanın ve şark ve Hind yollarının selâmeti için Rusyaya Karadenizde harp gemileri yapmamak şartı kabul ettirildi. Nikoladan sonra ikinci Aleksandr Çar oldu. Pederinin aksine Avrupada harice karşı çok mülâyim bir siyaset tuttu. Memlekette de cülûusnu müteakip hayli ıslahat yaptı. Bunların en mühimi rençber esirlerin yani yukarıda bahsettiğimiz «serf»lerin âzad edilmesi, hürriyetlerine kavuşmaları ve toprak sahibi edilmeleridir ki Rus içtimaî bünyesinde en mühim vak'alardan biridir. Bir iki asırda adetleri 10 milyondan 44 milyona çıkmıştı. Umumî efkâr bundan çok muztaripti. Milliyeci edipler, hürriyetperverler bunu bir tazallum vesilesi yaparlar, bu mevzuda türlü türlü içtimaî yaraları teşrih ederek halkı tahrik ederlerdi. Aleksandr bu suretle bunu önlemek istedi. Lâkin dahilde hürriyet ve müsavat fikri çok alıp yürümüştü. Genç nesil ve hürriyetperverler meşrutiyet istiyorlardı. Halbuki Çar kendini her şeyin üstünde gördüğünden bunu bir atıfet olarak milletine ihsan etmek isterdi. Pek ateşli ve fedaî gençler Çara beş altı defa suikasd yaptılar. En sonunda Çarı öldürmeğe muvaffak oldular. Bu Aleksandr devrinde Rusyada «Pan slavizm» fikri çok ilerledi. Hürriyetçiler işi kızıştırdıkça Çar da kendilerile zıd gitmeye başladı. Bunları tazyika, Sibiryaya sürgüne, zindanlarda hapse, milletin hürriyetini darlaştırmağa başladı. Prens Gorçakof gibi oldukça müstebid bir başvekili de vardı. Nihlist denilen hürriyetçiler Rusyanın her tarafında dal budak saldıklarından kuvvetli gizli teşkilât yapmışlardı. Gorçakof ve İgnatiyef gibi büyük devlet adamları da Penslavizim emelile devlet idarelerini sevkederlerdi. İgnatiyef İstanbulda Çarın elçisi idi. Ve Pan slavistler ile bütün Rumeli arasında bir fesad ve ihtilâl ağı kurmaya muvaffak oldular. Zaten evveldenberi bir çok Bulgar genci Rusyaya götürülüp bu fikirle yetiştirilir ve memleketine iade edilirdi. Değil yalnız Bulgar gençleri, hattâ memleketi içerden fethetmek üzere münasip ve elverişli halis Türk çocukları bile Galata semtlerinde elde ettikleri bir tekke şeyhi vasıtasile seçilip Moskovaya gönderilir ve müsait Rus çocukları da İstanbula gönderilip tekkede Türk terbiyesile terbiye edildikten sonra Osmanlı memleketine Rus ajanı olarak salıverilirdi. Bu vak'a bundan takriben bir asır evveline ait olup İkinci Sultan Mahmud ve Sultan Mecit zamanlarını da görmüş olan valdemin pederi, bu tekkeyi ve yetiştirilen Moskof gençlerini görenlerden naklen anlatır ben de çocukluğumda can kulağı ile dinlerdim. O kadar geriye gitmeğe ne hacet Mustafa Sağir hâdisesini henüz hepimiz hatırlarız. Size Hindin bütün maddî manevî yardımlarını getireceğim diye o sıkı vakitte millî mücadelenin kâbesi olan tâ Ankaraya kadar nasıl sokulmuştu? Bu Hindli Müslümanı da diğer bir organ yetiştirip hazırlamamış mıydı? Şimdi tarihe karışmış olan çarların asıl maksadı Osmanlıları Rumeli kıt'asından çıkarmak ve Boğazlara hâkim olmaktı. Çünkü Rsyanın müstakbel inkişafı için bunu lüzumlu görüyorlardı. Viyana kongresinden sonra üç imparatorlar ittifakı da bu mesele için aktedilmişti. Çarlar ve pan slavistler Avrupada bir taraftan Osmanlılar aleyihnde müthiş propaganda yaparlar ve muhayyel zulüm ve vahşetler isnad ederlerdi. Bir taraftan da Avusturyaya nüfuz dairesi ayrılan yerlerde bu devlete hareket serbestliği verdiler. Bu suretle Çar, meydanı kendine boş bırakmayı, müdahaleden kurtulmayı düşünürdü. Bunlar temin edildikten sonra Moskof Çarı, Bulgaristanda ve Avusturya da Bosna Hersekte ihtilâl çıkardılar, diğer müdahaleler yaptılar. eçen makalemizde izah ettiğimiz gibi İgnatiyefin entrikaları Osmanlı sadrâzamı Mahmud Nedim paşa gibi bir korkağın hiyaneti ve İkinci Hamid gibi millet düşmanı bir padişahın Mithat paşa gibi muktedir adamları işin başından atması ve muharebe işlerine lüzumsuz müdahalesi Rum eliyi, Tuna boylarını Osmanlılara kaybettirdi. Halbuki ordumuz, donanmamız o vakit çok kuvvetli ve son sistem silâhlarla teçhiz edilmişti. Askerlerimiz ise her biri brer arslandı. Plevne gibi müdafaaya pek elverişli olmıyan bir yerde bile 150 bin kişilik Moskof ordusuna karşı 20 bin Türk askeri 3 ay şanlı surette dayandı. Mükerrer kanlı hücumlara rağmen Moskoflar burayı harben zaptedemediler, muhasara etmeğe mecbur kaldılar ve açlıktan askerlerimiz teslim oldu. Kumandan olan Gazi Osman paşaya Moskof Çarı bu kahramanlığından ötürüdür ki teslim olduğu vakit âdetin hilâfına kılıncını elinden aldırmadı. O esnada hükûmetin siyaseti Avrupada iiy sevk ve idare edilseydi bahusus Mithat paşa gibi bir sadrâzam iş başında ka orduya da lüzumsuz müdahaleler vaki olmasaydı galebenin bize teveccüh edeceğine kani olan müverrihlerimiz ve hükûmet adamlarımız çoktur.

Biz gelelim yine Rusyada kültür hareketlerine ve milliyet hissinin nasıl uyandığına: Her memlekette olduğu gibi Rusyada milliyet hissi Rus millî dilinin inkişafı ile başlamıştır. İtalyada Dante, İngiltereden Şekispir millî dillerine nasıl bir çeki düzen verip mevzularında da bir millî edebiyat yarattılarsa Rusyada bu vazifeyi Lomonossow yapmıştır.

Lomonossow beyaz deniz yakasında bir balıkçının oğlu idi. Okumak, içindeki duygularını dışarı vurmak için yanardı. Sırf bunun için babasının evinden kaçıp Moskovaya geldi, orada ve Almanyada da tahsilini ilerletti. Gerek nazım ve gerek nesir olarak birçok edebî eserler yazmıştır. Lomonossow'un üslûbu sayesinde Rusya dili intizam kazandı. Hem üslûpcu hem milliyetçi idi. Kendisinin gayretile Moskof kültürünü ilerletmek üzere Moskovada bir üniversite açıldığı gibi yine kendi uğraşmasile Moskovada bir de millî tiyatro açılmıştır. Diğer taraftan daha evvel büyük Petro tarafından da Petresburgda bir darülfünun ve bir akademya açıldığını söylemiştik. Akademyanın vazifesi Rus dilinin tekemmülünü temin ve zapt ürapt altına almak olduğu halde azasının çoğu Alman ve ecnebi âlimler idi. Bundan dolayı bu akademya çalışmalarından pek fayda görülmüyordu. Lomossow bu halden de müteessir olmuş gerek bu ecnebi âlimler ve gerekse umumî olarak Rusyada nüfuz kazanan ecnebi tesir ve kültüründen pek çok şikâyet edici neşriyat yapmış ve muvaffak olmuştur. Lomossow'dan sonra gelenler arasında Rusyanın en büyük milliyetçi edip ve şâiri Puşkin'dir. Puşkin bizim Namık Kemal'imiz gibidir. Rus millî hissini coşturmuştur. Kendisi ayni zamanda bir Türk düşmanı idi ve Osmanlılara olan muharebelere iştirak eder, milleti şevk ve heyecana getirecek neşideler söylerdi. Zaten İslav milletlerinde Rus olsun, Sırp olsun, Bulgar olsun millî hissi heyecanlandırmak için gösterilen düşman, intikam alınacak düşman Türktür. Bununla millî ruhlar daima uyanık tutulur. Bu usul bir az Macarlarda da vardır. Lâkin bilinmez ki Türkler bu milletleri hükümleri altına almakla bunları birer vedia gibi sakadılar. Diğer milletler tarafından temsil edilmelerine mani oldular ve merhun vakti gelince kuluçkadan çıkar

380

Seçme, güzel şiirler

DİYE

Sevinme sevap yaparken
Kadrin bilinecek diye.
Sanma güzele taparken
Koklanacak çiçek diye.

Kim kime olmakta hayran,
Sen kendine kendin inan!
Dilin, fasit olsa bir an,
Ez dişinle böcek diye!

Şöhret ararsan adına,
Bu yol çıkmaz muradına :
Oyuncak olma kadına
Sana zevk verecek diye.

Gurbette acı çeksen de,
Oraya git, bir gün, sen de;
Zevkle gez kendi ülkende,
Köylün sevinecek diye.

Canını ülküne ver de,
Millet hakkı sor her yerde;
Sen yürürken bu izlerde
Korkma, ne denecek diye.

Buca : H. Fahrettin MAYDA

DENNİZCİ

Çalkalan bakır tasda kalbimdeki kan gibi,
Mevcelen uzaklara elimde kalkan gibi.
Kanımdan bir farkın yok, terkedilmezsin asla,
Sakladığım izleri bırakır mıyım yasla!
Çürümüş teknelerle, kalbinde yatan erler,
Benden hesap sorarlar.. vermezsem, kahbe derler!
Varsa eğer kanımda kanlarındaki zerre
Değişirim kendimi bir dolu bardak zehre.
Seni bulanık görmek ırkıma kısmet olmaz,
Senin rengin gözümde ebedî kalır, solmaz!

İ. Hakkı Başbuğ

TARİH VE BAYRAK

Bir tarih yazmak için evvelâ kan lâzımdır.
Barışta şefkatli kâlp, savaşta çelik yürek..
Kanını feda eden çok kahraman lâzımdır.
Böyle tarih yaratmak kahraman Türk'e gerek!
Bayrak olursa ancak kızıl bir bayrak olsun.
O bayrakta her Türkün bir damla kanı vardır.
O renge kan vermiyen soysuzlar alçak olsun!
Üstündeki Ay-yıldız göklerden yadigârdır.
Bayrak ve tarih, ırkı ebediyen yaşatır.
Türk'e hayat hakkını bu ikisi veriyor.
Gelen her yeni asra, giden ihtiyar asır:
— Türk'ü «ilk» den getirdim, «son» a gidecek, diyor!

H. Basri ÇINAR

SON ARZU

- Faruk Menderesli'ye -

Bırakın beni, döneyim!
Hulya maviliklerinde
O, cenup iklimlerine,
Arzularımın yerine..
Bırakın beni, döneyim
Ve nurdan ağlar öreyim,
Arzu kelebeklerine.
Ruhun mor ipliklerine
Rüyalarımı sereyim...
Bırakın beni, döneyim
Hulyalarımın yerine...
Ruha derinden derine
Damlar İlâhî ninniler.
Söndü ruhumda kandiller...
Bırakın beni söneyim..
Bırakın beni, döneyim

Ahmet Hamdi ÖNAL

MİLLİYETÇİ DERGİLER

bi bunlar kurtulup çıktılar. Her ne ise! rilik et de denize at demişler. İhtilâle tadüm eden son zamanlarda da Rus halkın çektiğiıstırabı vesile ittihaz ederek inıiyetin âlâmını fakirlerin amelenin, yokve mahrumiyet hayatını cemiyetin düsizliğini teşrih edici bir çok inkılâpçı yaar da Rusyada aldı yürüdü. Bu müellifin meşhurları Vladimir Korolenko, Lef Tolstoy, Gerigori Petrof Leondi Andreef, Maksim Gorki, Anton Çehof ve ilh.. gibi pek çok içtimaî edipler, hikâyeciler, romancılardır. Bunların eserleri ve neşriyatı Rus inkılâbının âmillerinden biridir ve böyle büyük içtimaiyatçı edipler sayesinde Rus edebiyatı ve bunların eserleri beynelmilel bir şöhret almıştır. Bahis çok uzadı, okuyucularımızdan kusur dilerim. Gelecek makalemizde inkılâbın diğer âmillerinden bahusus gizli âmillerinden, inkılâptan ve mevzuumuzdan bahsedeceğiz.

Nebil BUHARALI

Sahibi ve Neşriyat Müdürü
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer : Cumhuriyet Matbaası - İstanbul

381